

**ІНТЕГРАЦІЯ ПИТАНЬ,
ЩО СТОСУЮТЬСЯ РОМІВ
ТА СІНТІ, У РОБОТУ
НАЦІОНАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ
З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА
НАЦІОНАЛЬНИХ ОРГАНІВ
З ПИТАНЬ РІВНОСТІ
КЕРІВНІ ПРИНЦИПИ**

**ІНТЕГРАЦІЯ ПИТАНЬ,
ЩО СТОСУЮТЬСЯ РОМІВ
ТА СІНТІ, У РОБОТУ
НАЦІОНАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ
З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА
НАЦІОНАЛЬНИХ ОРГАНІВ
З ПИТАНЬ РІВНОСТІ
КЕРІВНІ ПРИНЦИПИ**

Висловлення подяки

Бюро з демократичних інститутів та прав людини ОБСЄ (БДІПЛ) висловлює вдячність національним інститутам з прав людини та національним органам з питань рівності, експертам/-кам і організаціям громадянського суспільства з усього регіону ОБСЄ, які взяли участь у розробці цих керівних принципів. БДІПЛ, також висловлює особливу вдячність і подяку Романіці Йордаке, Катерині Симоновій та Теодоросу Александрідісу за їхню ключову роль у підготовці цієї публікації.

Інтеграція питань, що стосуються ромів і сінті, у роботу національних інститутів з прав людини та національних органів з питань рівності – Керівні принципи

Варшава, 2025 р. ОБСЄ/БДІПЛ

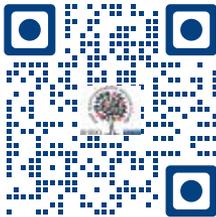
Опубліковано Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини (БДІПЛ)
вул. Міодова 10,
00-251 Варшава,
Польща
www.osce.org/odihr

© ОБСЄ/БДІПЛ 2026

Зміст цієї публікації може вільно використовуватися та копіюватися в освітніх та інших некомерційних цілях за умови, що таке відтворення супроводжується посиланням на ОБСЄ/БДІПЛ як джерело.

ISBN: 978-92-9271-487-1

Дизайн: Деян Кузмановський

Зміст

Скорочення та аббревіатури	5
Передмова	6
Вступ	8
1. Інституційні стратегії та плани, що стосуються ромів та сінти	16
1.1 Врахування проблем ромів і сінти у національних стратегіях та планах дій	18
2. Добір персоналу та безперервне професійне навчання з урахуванням питань, що стосуються ромів і сінти	22
2.1 Проведення аудитів різноманітності персоналу	22
2.2 Сприяння добору та просуванню по службі кваліфікованих кандидатів і кандидаток з числа ромів і сінти, а також осіб, обізнаних з викликами, з якими стикаються роми і сінти	23
2.3 Включення до кодексів поведінки положень про зобов'язання у сфері рівності та недискримінації, які безпосередньо стосуються ромів і сінти	28
2.4 Забезпечення безперервної професійної підготовки з питань ромів і сінти	29
3. Діалог з іншими залученими сторонами	32
3.1 Налагодження співпраці з національними та міжнародними акторами	32
3.2 Забезпечення можливості моніторингу та подання скарг ромами та сінти у випадках дискримінації, а також отримання зворотного зв'язку про роботу НІПЛ та НОР щодо проблем, що стосуються ромів і сінти	35
3.3 Розробка та ухвалення спільного набору керівних принципів і протоколів щодо запобігання порушенням прав ромів і сінти	38
3.4 Ефективна протидія «мові ворожнечі» щодо ромів і сінти	41
3.5 Посилення захисту від дискримінації, «мови ворожнечі» та риторики, спрямованих проти ромів і сінти в Інтернеті	44

4. Правовий захист прав ромів і сінті, які стали жертвами дискримінації	46
4.1 Ініціювання або участь у справах про дискримінацію ромів і сінті в національних та міжнародних судах	46
4.2 Сприяння ефективному виконанню рішень міжнародних і національних судів	49
4.3 Розвиток служб підтримки для жертв дискримінації та забезпечення їх доступності для членів громад ромів і сінті	53
4.4 Прийняття протоколів для проведення стратегічного моніторингу (ситуаційного тестування) доступу ромів і сінті до державних і приватних послуг та їх участі в них	55
4.5 Посилення уваги до звітування перед міжнародними та регіональними органами й механізмами у сфері прав людини	56
Додаток 1: Додаткові ресурси для НІПЛ та НОР	60

Скорочення та аббревіатури

CNCDH	Національна консультативна комісія з прав людини Франції
ENNHRI	Європейська мережа національних інститутів з прав людини
EQUINET	Європейська мережа органів з питань рівності
FRA	Агентство Європейського Союзу з основоположних прав
GNCHR	Національна комісія з прав людини Греції
IRDO	Інститут з прав людини Румунії
MYRIA	Бельгійський федеральний центр з питань міграції
NCCD	Національна рада з питань боротьби з дискримінацією Румунії
UNIA	Бельгійський міжфедеральний центр з рівних можливостей та боротьби з расизмом
ЄКРН	Європейська комісія проти расизму та нетерпимості
НОР	національний орган з питань рівності
НІПЛ	національний інститут з прав людини

Передмова

Расизм та дискримінація щодо ромів і синті продовжують існувати в різних формах на території регіону ОБСЄ. Ми часто стаємо свідками порушень прав людини та расистських і дискримінаційних практик, які перешкоджають участі ромів і синті в усіх сферах життя.

У 2003 році держави-учасниці ОБСЄ прийняли **План дій з покращення становища ромів і синті в регіоні ОБСЄ**. Цей документ приділяє значну увагу боротьбі з расизмом і дискримінацією та ґрунтується на нормах міжнародного та регіонального права прав людини. План дій спрямований на посилення роботи держав-учасниць та інституцій і структур ОБСЄ для забезпечення повноцінної та рівноправної участі ромів і синті в житті суспільства та викорінення дискримінації щодо них.

В останньому звіті БДІПЛ *Про стан виконання Плану дій* відзначається зростання кількості випадків расистської та дискримінаційної поведінки і практик щодо ромів і синті в останні роки, починаючи від порушень прав людини і закінчуючи упередженим ставленням і стереотипами, а расизм, спрямований проти ромів, залишається популярним способом мобілізації груп, які керуються ненавистю, обуренням і упередженнями. Це супроводжується звуженням простору для діяльності громадянського суспільства, а також значним зменшенням підтримки та фінансування правозахисних та наглядових організацій, зосереджених на моніторингу, оцінці та звітуванні про ситуацію з правами людини ромів і синті. У наслідок цього багато організацій, які раніше працювали в цій сфері, скоротили свою діяльність або припинили роботу. Подібного тиску зазнали й національні інститути з прав людини та органи з питань рівності: брак кваліфікованого персоналу, скорочення бюджетів, кампанії з дискредитації та інші загрози, спрямовані проти цих державних органів, мають сукупний негативний вплив на просування та захист прав людини.

Для реагування на ці виклики в такі складні часи БДІПЛ продовжує підтримувати ромських правозахисників шляхом навчання, наставництва та підтримки їхньої участі в заходах, присвячених людському виміру. Наші заходи забезпечують платформу для регулярного діалогу між організаціями громадянського суспільства та продовжують підтримувати держави-учасниці в поліпшенні становища громад ромів і сінті.

Ці керівні принципи покликані допомогти національним інститутам з прав людини та національним органам з питань рівності у захисті та просуванні прав людини та рівності для ромів і сінті. Ці інститути відіграють життєво важливу роль у забезпеченні справедливого ставлення до громад ромів і сінті та їхнього захисту відповідно до національного та міжнародного права. Вони можуть відігравати потужну роль у протидії дискримінації, реагуванні на порушення прав людини та наданні голосу тим, хто цього найбільше потребує. Завдяки ефективній роботі з громадами ромів і сінті ці інститути здатні долати бар'єри та створювати рівні можливості, формуючи майбутнє справжньої рівності.

Марія Телаліан, Директорка БДІПЛ

Вступ

Бюро з демократичних інститутів та прав людини ОБСЄ (БДІПЛ) уповноважене державами-учасницями ОБСЄ здійснювати моніторинг виконання зобов'язань ОБСЄ, що стосуються ромів і сінти.¹ У контексті боротьби з расизмом і дискримінацією, **План дій з покращення становища ромів і сінти в регіоні ОБСЄ** (далі – План дій) рекомендує державам-учасницям створювати спеціалізовані інститути для забезпечення реалізації антидискримінаційного законодавства, включно з внутрішніми механізмами для моніторингу та звітування про прогрес у його реалізації. План дій також зазначає, що слід заохочувати участь представників та представниць ромів і сінти в таких органах.² З цією метою зобов'язання ОБСЄ передбачають створення державами-учасницями відповідних інституційних рамок для участі ромів, а також державних органів на належних рівнях для реалізації політики та програм, спрямованих на покращення становища ромів і сінти.³

У Плані дій зазначається, що БДІПЛ має надавати допомогу державам-учасницям, на їхній запит, у розробці антидискримінаційного законодавства та створенні антидискримінаційних органів. Також передбачено що БДІПЛ може надавати консультації щодо того, як наявні національні механізми – такі як офіси омбудсманів (уповноважених з прав людини), комісії з боротьби з дискримінацією, дисциплінарні комісії поліції, можуть сприяти зниженню напруженості між громадами ромів і сінти та неромськими громадами. Водночас, План дій доручає БДІПЛ «відігравати проактивну роль в аналізі заходів, що вживаються державами-учасницями, а також конкретних ситуацій та інцидентів, пов'язаних з ромами і сінти», і з цією метою налагоджувати та розвивати прямі контакти з державами-учасницями, а також надавати поради

1 Рішення Ради Міністрів ОБСЄ № 3/03 (MC Dec. 3/03) «План дій з покращення становища ромів і сінти в регіоні ОБСЄ», Маастрихт, 3 грудня 2003 р., пп. 24, 102, 125, 126 та 129.

2 Там само.

3 Рада міністрів ОБСЄ, Рішення Ради міністрів ОБСЄ № 6/08 (MC Dec. 6/08) «Про посилення зусиль ОБСЄ щодо реалізації Плану дій з покращення становища ромів і сінти в регіоні ОБСЄ», Київ, 9 грудня 2008 р.

і рекомендації щодо дій для подолання відповідних викликів.⁴ Крім того, БДІПЛ уповноважене «підтримувати розбудову спроможностей неурядових організацій ромів і сінті», а також «виступати каталізатором у процесі обміну інформацією та кращими практиками між державами-учасницями та іншими міжнародними організаціями».⁵

Ці керівні принципи ґрунтуються на звіті за результатами оцінки внутрішніх потреб, підготовленому БДІПЛ у 2021 році. У звіті було визначено та проаналізовано потреби національних інститутів з прав людини (НІПЛ) та національних органів з питань рівності (НОР) у розбудові їхньої спроможності для більш ефективного реагування на питання, що стосуються ромів і сінті. В основу звіту покладено положення про те, що НОР та НІПЛ відіграють ключову роль у просуванні та захисті прав ромів і сінті, а також те, що два типи органів мають взаємодоповнюючі компетенції та повноваження.

НІПЛ є незалежними органами, створеними відповідно до закону або конституції, з повноваженнями сприяти та захищати права людини на національному рівні. Їхня унікальність полягає в тому, що ці органи створені державою, але водночас функціонують незалежно як від уряду, так і від громадянського суспільства. Таким чином, НІПЛ слугують містком між громадянським суспільством та державою, поєднуючи обов'язки держав із правами їхніх громадян. Відповідно до Принципів Організації Об'єднаних Націй щодо статусу національних інститутів (Паризьких принципів),⁶ мандат НІПЛ має бути якомога ширшим⁷ і охоплювати всі права людини, зокрема громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права.

4 ОБСЄ, План дій з покращення становища ромів і сінті в регіоні ОБСЄ, п.п. 127, 129.

5 Там само, п.п. 102, 127.

6 Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 48/143 (UN GA Res 48/143) «Принципи, що стосуються статусу національних інститутів» (Паризькі принципи), ГА ООН, 20 грудня 1993 р. Паризькі принципи містять міжнародно визнані стандарти щодо повноважень та компетенції НІПЛ. Паризькі принципи також встановлюють мінімальні вимоги щодо створення та функціонування НІПЛ і сприяючи ключовим принципам плюралізму, прозорості та гарантії функціональної та інституційної незалежності й ефективності НІПЛ. Впровадження Паризьких принципів та оцінка НІПЛ відповідно до цих принципів здійснюється Підкомітетом з акредитації (SCA) Глобального альянсу національних інститутів з прав людини (GANHRI). Підкомітет SCA також розробляє «Загальні зауваження», які надають роз'яснення щодо застосування Паризьких принципів. Див. *Загальні зауваження*, GANHRI SCA, 21 лютого 2018 року.

7 Рада Європи (РЄ) та Генеральна Асамблея ООН (ГА ООН) та інші органи ухвалили низку рекомендацій та резолюцій, що стосуються діяльності НІПЛ, зокрема резолюцію ГА ООН 48/134, що схвалює Паризькі принципи; Рекомендацію Комітету міністрів РЄ, Rec(97)14, Рада Європи, Страсбург, 30 вересня 1997 р.; Рекомендацію Комітету міністрів РЄ CM/Rec(2021)1 про розвиток і зміцнення ефективних, плюралістичних і незалежних національних інститутів з прав людини, Рада Європи, Страсбург, 31 березня 2021 р.; а також багато інших резолюцій ООН щодо НІПЛ (ці документи можна знайти тут).

НОР є державними органами, більшість з яких було створено після прийняття Директиви про расову рівність (2000/43/ЄС). Ця директива зобов'язує усі держави-члени Європейського Союзу, країни-кандидати та країни Європейської економічної зони призначити орган з питань рівності для сприяння рівному ставленню. Надалі було ухвалено й інші директиви ЄС, спрямовані на забезпечення рівності (так звані Директиви ЄС про рівне ставлення).⁸ На відміну від НІПЛ, повноваження НОР обмежуються просуванням рівності та протидією дискримінації. Ці органи виконують свої функції, шляхом надання незалежної допомоги жертвам дискримінації, розгляду відповідних скарг, проведення незалежних досліджень щодо дискримінації, а також оприлюднення звітів і рекомендацій.⁹

НОР відрізняються від НІПЛ не лише вужчими повноваженнями, а й тим, що на практиці «просування повної рівності виходить за межі прав».¹⁰ НОР відіграють ключову роль, оскільки вони не лише надають допомогу особам, які зазнають дискримінації, але й поєднують у межах свого мандату як регуляторне правозастосування, так і заходи з розбудови спроможності. Це робить їх важливими та релевантними органами, навіть у країнах, які мають повністю незалежні та ефективні НІПЛ. Саме тому як НІПЛ, так і НОР можуть відігравати важливу роль у вирішенні питань, що стосуються ромів і синті на національному рівні. Однак, важливо, щоб вони співпрацювали та координували свою діяльність. Така взаємодія не лише запобігатиме дублюванню зусиль та вичерпанню їхніх обмежених ресурсів, але й може посилити та примножити вплив їхніх дій.

8 Директива Ради ЄС 2000/43/ЄС про впровадження принципу рівного ставлення до осіб незалежно від їх расового чи етнічного походження, Європейський Союз, Люксембург, 29 червня 2000 р.; Директива Ради ЄС 2000/78/ЄС про встановлення загальних рамок рівного ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності, Європейський Союз, Брюссель, 27 листопада 2000 р.; Директива Ради ЄС 2004/113/ЄС про впровадження принципу рівного ставлення до чоловіків і жінок у доступі до товарів і послуг та їх постачанні, Європейський Союз, Брюссель, 13 грудня 2004 р.; Директива Європейського парламенту та Ради 2006/54/ЄС про впровадження принципу рівних можливостей та рівного ставлення до чоловіків і жінок у сфері зайнятості та професійної діяльності (переглянута редакція), Європейський Союз, Страсбург, 5 липня 2006 р.

9 Слід зазначити, що директиви ЄС про рівне ставлення передбачають лише мінімальні стандарти компетенції та обмеженої функціональної незалежності органів з питань рівності. На відміну від Паризьких принципів, донедавна директиви про рівність не гарантували повної незалежності, ефективності, достатніх повноважень та належних ресурсів для органів з питань рівності. Проте 7 травня 2024 року, після попереднього схвалення в Європейському парламенті, Рада Європейського Союзу прийняла дві директиви, що встановлюють обов'язкові стандарти для органів з питань рівності: Директиву (ЄС) Ради ЄС 2024/1499 від 7 травня 2024 року про стандарти для органів з питань рівності у сфері рівного ставлення до осіб незалежно від їх расового чи етнічного походження, рівного ставлення у питаннях зайнятості та професійної діяльності до осіб незалежно від їх релігії чи переконань, інвалідності, віку або сексуальної орієнтації, рівного ставлення до жінок і чоловіків у питаннях соціального забезпечення та доступу до товарів і послуг і їх надання, та про внесення змін до Директив 2000/43/ЄС і 2004/113/ЄС, Європейський Союз, Брюссель, 29 травня 2024 року; Директиву (ЄС) Європейського парламенту та Ради 2024/1500 від 14 травня 2024 року про стандарти для органів з питань рівності у сфері рівного ставлення та рівних можливостей для жінок і чоловіків у питаннях зайнятості та професійної діяльності, а також про внесення змін до Директив 2006/54/ЄС та 2010/41/ЄС, Європейський Союз, Брюссель, 29 травня 2024 року.

10 Розробка стандартів для органів з питань рівності, EQUINET, листопад 2016 р.

Ця публікація має на меті висвітлити важливу роль, потенціал та спроможність НІПЛ та НОР у захисті та просуванні прав людини та рівності для громад ромів і сінті. Вона також є збіркою кращих практик, покликаною заохотити ширше та більш поінформоване залучення інших сторін до посилення ролі НІПЛ та НОР до реагування на проблеми, з якими стикаються громади ромів і сінті. Хоча ці керівні принципи насамперед адресовані НІПЛ та НОР, вони також можуть слугувати корисним ресурсом для національних органів влади, зокрема суб'єктів формування політики, законодавчих і судових органів, міністерств, а також для ромів і проромського громадянського суспільства та правозахисників.

Чому ці керівні принципи є необхідними?

НІПЛ та НОР займають унікальне становище та володіють спеціалізованою експертизою у підтримці ромів і сінті

Незважаючи на численні стратегії інклюзії ромів і сінті, ухвалені на національному та міжнародному рівнях, і досі зберігаються «глибокі розбіжності між умовами життя громад ромів і сінті та загального населення [...]». Зокрема, дискримінація та расизм залишаються поширеними і звичними в риторичі крайніх правих політичних сил. Водночас жінки й чоловіки з числа ромів і сінті надалі не мають реальної підтримки в доступі до охорони здоров'я, житла та працевлаштування, що є необхідними передумовами для подолання розривів в більш широкому сенсі.¹¹ Це також підтверджується опитуваннями, які демонструють, що кожен четвертий з числа ромів і сінті в ЄС повідомляв про досвід дискримінації в різних аспектах повсякденного життя (таких як пошук роботи або доступ до медичної допомоги), тоді як лише 43% (на відміну від 72% неромського населення) мають оплачувану роботу. Подібним чином 80% ромів перебувають під загрозою бідності, тоді як лише 17% неромського населення стикається з цим ризиком.¹² Отже, очевидно, що необхідно не тільки докладати більше зусиль для виконання всіх

¹¹ Четвертий звіт про стан справ: Реалізація Плану дій щодо покращення становища ромів і сінті в регіоні ОБСЄ, ОБСЄ/БДПЛ, 8 грудня 2023 р., с. 6.

¹² 80% ромів живуть у бідності, Агентство Європейського Союзу з основоположних прав, 25 жовтня 2022 року. Опитування було проведено у восьми державах-членах ЄС (Хорватія, Чеська Республіка, Греція, Угорщина, Італія, Португалія, Румунія та Іспанія), а також у Північній Македонії та Сербії.

зобов'язань щодо питань ромів і сінті, але й що перешкоди, які заважають просуванню рівності для ромів і сінті, мають структурний характер.

Завдяки своєму унікальному становищу та експертизі, НОР та НІПЛ можуть стати дуже потужними рушіями змін та лідерами у боротьбі із системною дискримінацією. Саме тому для НІПЛ та НОР вкрай важливо розширювати та посилювати існуючу роботу, пов'язану з питаннями ромів і сінті. Не менш значущим є те, щоб НІПЛ та НОР враховували питання ромів і сінті у всіх сферах своєї діяльності, щоб відобразити досвід дискримінації, з яким стикаються ці спільноти.

Нереалізований потенціал НІПЛ та НОР

Хоча у звіті про оцінку потреб за 2021 рік визнається цінна робота НІПЛ та НОР, у ньому також підкреслюється їхній нереалізований потенціал у сфері забезпечення прав ромів і сінті та ефективної протидії дискримінації щодо них. Серед конкретних тематичних напрямів для подальшої підтримки були визначені: включення питань рівності, зокрема проблем ромів і сінті, до внутрішніх настанов, кодексів поведінки та внутрішньої політики у сфері управління людськими ресурсами (що є корисним як для НІПЛ, так і для НОР); розробка керівних принципів щодо етнічного профілювання; розробка інструкцій щодо моніторингу виконання рішень, рекомендацій та висновків органів з питань рівності; розробка настанов щодо проведення розслідувань на місці (наприклад, у справах, що стосуються житла та сегрегації в освіті).

Ці керівні принципи зосереджуються на чотирьох пріоритетах, що впливають із мандату та ключових функцій НІПЛ та НОР, а саме:

1. інституційні стратегії та плани, що стосуються ромів і сінті, або прямо згадують проблематику ромів і сінті;
2. урахування питань ромів і сінті під час добору персоналу та безперервного професійного навчання;
3. діалог з іншими залученими сторонами; та
4. правовий захист прав ромів і сінті, які стали жертвами дискримінації.

Ці керівні принципи мають загальний характер і відображають міжнародні стандарти щодо діяльності та повноважень НІПЛ та НОР, розроблені та ухвалені ООН, Радою Європи (зокрема Європейською комісією проти расизму та нетерпимості — ЄКРН) і, дедалі частіше, Європейським Союзом. Деякі НІПЛ та НОР, Європейська мережа національних інститутів з прав людини (ENNHRI) та Європейська мережа органів з питань рівності (EQUINET) вже розробили ініціативи або політики для врахування питань, пов'язаних з ромами і сінті, у своїй роботі; приклади цього наведені в тексті.

Різноманітність НІПЛ та НОР на практиці відображає розмаїття правових культур та інституційних рамок держав-учасниць. Деякі пропозиції будуть більш або менш актуальними залежно від інституційної моделі на національному рівні, тоді як інші будуть більш релевантними саме для НІПЛ, НОР або інших державних установ, зокрема у випадках, коли процедури добору державних службовців здійснюються агентствами з питань публічної служби, а не безпосередньо НІПЛ або НОР. В ідеалі НІПЛ та НОР, а також ENNHRI та EQUINET також повинні сприяти впровадженню відповідних частин керівних принципів у своїх структурах та працювати над поліпшенням реагування на проблеми, що стосуються ромів і сінті.

Методологія

Інформацію було зібрано в ході досліджень та опитувань, за участю організацій громадянського суспільства, окремих НІПЛ та НОР з регіону ОБСЄ, а також ENNHRI та EQUINET. Проєкт документа було надано для ознайомлення НОР та НІПЛ, які брали участь у процесі, а також ENNHRI та EQUINET. Після чого всі сторони взяли участь у підсумковому семінарі, що відбувся 5 серпня 2024 року, з метою остаточного узгодження проєкту документа.

Для кого призначені ці рекомендації?

Оцінка потреб за 2021 рік засвідчила, що конкретні рекомендації щодо кращої інтеграції питань, що стосуються ромів і сінті, будуть корисними для НІПЛ та НОР, а також для інших залучених сторін, зокрема суб'єктів формування політики, організацій громадянського суспільства ромів, проромських організацій та правозахисників. Наведені тут перспективні практики не є вичерпними і відображають відданість справі та креативні рішення, напрацьовані в різних національних контекстах.

У **розділі 1** розглядається, як НІПЛ та НОР можуть застосувати свою експертизу з питань, що стосуються ромів і сінті, під час розробки планів дій та стратегій, які мають значення для цих громад. **Розділі 2** присвячений поглибленню внутрішньої експертизи НІПЛ та НОР щодо питань ромів і сінті, зокрема, шляхом призначення кваліфікованих кандидатів і кандидаток з числа ромів і сінт. У **розділі 3** аналізується, як НІПЛ та НОР можуть використовувати досвід інших залучених сторін у різних сферах. У ньому також розглядається, як ці інституції можуть стати потужними акторами у протидії риториці, спрямованій проти ромів і сінті. **Розділі 4** містить добірку підходів, за допомогою яких НІПЛ та НОР можуть ефективно сприяти захисту ромів і сінті, які стали жертвами дискримінації.

ЧАСТИНА 1

ІНСТИТУЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ТА ПЛАНИ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ РОМІВ І СІНТІ

Дискримінація, нерівність та порушення прав людини, з якими стикаються роми і сінті, потребують конкретних цілеспрямованих заходів, а також належного врахування питань, що стосуються ромів у документах та стратегіях державної політики. На практиці необхідність стратегічного підходу до вирішення проблем ромів і сінті, призвела до ухвалення низки спеціалізованих стратегій та рамкових документів, розроблених на міжнародному, європейському та національному рівнях, зокрема: Рамкової програми ЄС щодо національних стратегій інтеграції ромів до 2020 року,¹³ Ромського стратегічного рамкового документа Європейського Союзу для рівності, інклюзії та участі,¹⁴ а також Стратегічного плану дій Ради Європи з інклюзії ромів і мандрівників на 2020-2025 роки.¹⁵ Дискримінація ромів і сінті має особливі характеристики. Цей різновид дискримінації, що отримав

13 Європейська Комісія, [COM\(2011\) 173 final](#), Повідомлення Комісії Європейському Парламенту, Раді, Європейському економічному і соціальному комітету та Комітету регіонів, Рамкова програма ЄС щодо національних стратегій інтеграції ромів до 2020 року, Європейська Комісія, Брюссель, 5 листопада 2011 року.

14 Європейська Комісія, [COM\(2020\) 620 final](#), Повідомлення Комісії Європейському Парламенту та Раді, Союз рівності: Ромський стратегічний рамковий документ Європейського Союзу для рівності, інклюзії та участі (SWD(2020) 530 final), Європейський Союз, Брюссель, 7 жовтня 2020 року.

15 Стратегічний план дій Ради Європи з інклюзії ромів і мандрівників на 2020-2025 роки, Рада Європи, Страсбург, 22 січня 2020 року.

назву «антициганізм»,¹⁶ дедалі частіше визнається окремою формою расизму, і існує чимало інструментів та документів, які закликають до його активного подолання в національних стратегіях інклюзії.¹⁷

Румунія та Іспанія прийняли спеціальне законодавство щодо «антициганізму». Парламент Румунії ухвалив законодавчу пропозицію депутатів ромського походження щодо запобігання та покарання антициганізму. Цей закон запроваджує окремі склади злочинів проти ромів, відмінні від тих, що передбачені чинним законодавством, яке встановлює відповідальність за «мову ворожнечі» та злочини на ґрунті ненависті.¹⁸ У 2022 році в Іспанії було затверджено новий Закон про рівне ставлення та недискримінацію,¹⁹ в якому «антициганізм» уперше визнано обтяжуючою обставиною у злочинах на ґрунті ненависті. Це, у свою чергу, зумовило внесення змін Кримінального кодексу, в якому «антициганізм» кваліфікується як злочин на ґрунті ненависті.^{20, 21}

16 Хоча в рамках ОБСЄ немає єдиної думки щодо терміну «антициганізм», значна кількість держав-учасниць ОБСЄ та міжнародних організацій визнали цей термін і застосовують його для опису расизму щодо ромів. Загальна політична рекомендація № 13 ЄКРН визначає «антициганізм» як «специфічну форму расизму, ідеологію, засновану на расовій перевазі, форму дегуманізації та інституційного расизму, що живиться історичною дискримінацією, яка виражається, серед іншого, у насильстві, мові ворожнечі, експлуатації, стигматизації та найбрутальніших формах дискримінації». Європейська комісія проти расизму та нетерпимості, Загальна політична рекомендація № 13 ЄКРН, прийнята 24 червня 2011 року та змінена 1 грудня 2020 року. Для отримання додаткової інформації про цей термін див.: Рада Європи, Антициганізм / Дискримінація – роми та мандрівники; Європейська комісія, Антициганізм: підвищення рівня його визнання для кращого розуміння та протидії його проявам, листопад 2018 року; Міжнародний альянс пам'яті жертв Голокосту, Що таке антициганізм/ дискримінація ромів?; Альянс проти антициганізму, Антициганізм – довідковий документ.

17 Європейський парламент, Резолюція від 17 вересня 2020 року про реалізацію національних стратегій інтеграції ромів: боротьба з негативним ставленням до людей ромського походження в Європі, 17 вересня 2020 року, пункт 17. Боротьба з «антициганізмом» та дискримінацією є однією з цілей (ї, зокрема, першою) Ромського стратегічного рамкового документу Європейського Союзу для рівності, інклюзії та участі на 2020-2030 роки, Брюссель, 7 жовтня 2020 р., с. 4.

18 Для отримання додаткової інформації див.: ЗАКОН № 2 від 4 січня 2021 року про деякі заходи щодо запобігання та боротьби з антициганізмом.

19 Див.: Конгрес схвалює Проєкт органічного закону, що доповнює Комплексний закон про рівне ставлення та недискримінацію, і направляє його до Сенату – Конгрес депутатів.

20 ОБСЄ/БДПЛ, Четвертий звіт про стан справ, с. 27.

21 Слідом за створенням Шведської комісії проти антициганізму у 2016 році, Німеччина також заснувала Незалежну комісію з питань антициганізму та посаду комісара з питань антициганізму при федеральному уряді. У 2021 році ця комісія опублікувала 800-сторінковий звіт, в якому оцінювався історично вкорінений структурний расизм щодо ромів і сінти в Німеччині, а також расизм що триває у різних сферах суспільства, від виробництва знань до правоохоронної діяльності. Детальніше див. Четвертий звіт про стан справ, ОБСЄ/БДПЛ, с. 27.

1.1 Врахування проблем ромів і сінті у національних стратегіях та планах дій

Визнаючи важливість пріоритетного розгляду питань, що стосуються ромів і сінті, НІПЛ та НОР мають відігравати **проактивну роль у розробці, впровадженні та моніторингу національних стратегій щодо ромів**. Їхні конкретні повноваження в цій сфері повинні бути чітко визначені, належно забезпечені ресурсами та підлягати моніторингу відповідно до встановлених національних стратегічних цілей. Як Ромський стратегічний рамковий документ Європейського Союзу для рівності, інклюзії та участі, так і Рекомендація Ради 2021 року щодо рівності, інклюзії та участі ромів,²² передбачають залучення органів з питань рівності до структур, створених для нагляду за впровадженням, моніторингом та переглядом національних стратегічних рамок щодо ромів.

Захисниця прав (Омбудсман) Франції повідомила про свою участь у розробці нової французької стратегії щодо рівності, інклюзії та участі ромів.²³ У свою чергу, **Національна консультативна комісія з прав людини Франції** (Commission nationale consultative des droits de l'homme – CNCDH) зазначила, що її було залучено до консультацій під час розробки нового Національного плану дій проти расизму та антисемітизму, який міститиме розділ про «антициганізм» та має відображати деякі рекомендації, надані Комісією у минулому. Крім того, Комісія уповноважена оцінювати виконання Національного плану дій кожні три роки.²⁴

Народна адвокатка (Омбудсман) Албанії повідомила, що брала активну участь у процесі, який призвів до прийняття Національного плану дій щодо рівності, інклюзії та участі громади ромів і сінті на 2021-2025 роки, і зазначила, що рекомендації, надані цією інституцією, певною мірою були враховані.²⁵

22 Рада Європейського Союзу, Рекомендація 2021/С 93/01 «Про рівність, інклюзію та участь ромів», Європейський Союз, Брюссель, 19 березня 2021 року.

23 Захисниця прав (Омбудсман) Франції, відповідь на анкету.

24 Національна консультативна комісія з прав людини Франції (CNCDH), відповідь на анкету.

25 Народна адвокатка (Омбудсман) Албанії, відповідь на анкету.

Рада з ліквідації расової або етнічної дискримінації Іспанії (CEDRE) взяла участь у розробці Національної стратегії рівності, інклюзії та участі ромського народу на 2021-2030 роки, представивши виявлені Радою потреби, наприклад, необхідність розпочати обговорення збору дезагрегованих за етнічним походженням даних у дослідженнях, статистиці або звітах, а також посилити механізми реагування, підтримки та захисту жертв дискримінації.²⁶

Визнання та надання пріоритетності питанням, що стосуються **ромів і сінті, також мають сприяти інтеграції цих питань до національних стратегій рівності, національних стратегій у сфері прав людини, інституційних стратегій, а також планів дій НОР та НІПЛ.** Прийняття політичних положень у формі національних стратегій рівності, прав людини, або інституційних стратегій є засобом забезпечення загальної ефективності діяльності НІПЛ та НОР.²⁷ Вибір держави щодо прийняття національної стратегії або плану з прав людини, стратегії рівності та недискримінації, інституційної стратегії для НІПЛ та НОР чи окремого плану дій щодо ромів і сінті, що випливає із загальних стратегій, залежить від політичних рішень та інституційної структури кожної держави. Національний контекст також визначатиме, чи розроблятимуться окремі цілі або розділи, присвячені ромам і сінті, або ж ці питання інтегруватимуться в усі сфери діяльності в межах ширших, загальних стратегічних цілей.

Не менш важливо забезпечити **координацію стратегій із національними стратегіями щодо ромів і сінті, шляхом перехресних посилень, узгодження стратегічних цілей, синергії відповідальності та приділення уваги об'єднанню ресурсів.** Таку роботу також необхідно підтримувати **регулярними оцінками та незалежним аналізом** для забезпечення досягнення поставлених цілей. Це має сприяти підвищенню ефективності діяльності та розробці майбутніх стратегій.

²⁶ Рада з ліквідації расової або етнічної дискримінації Іспанії (CEDRE), відповідь на анкету.

²⁷ Європейська Комісія, COM/2022/689 final Пропозиція щодо Директиви Ради про стандарти для органів з питань рівності у сфері рівного ставлення до осіб незалежно від їх расового чи етнічного походження, рівного ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності до осіб незалежно від їх релігії чи переконань, інвалідності, віку або сексуальної орієнтації, рівного ставлення до жінок і чоловіків у питаннях соціального забезпечення та доступу до товарів і послуг і їх надання, а також скасування статті 13 Директиви 2000/43/EC та статті 12 Директиви 2004/113/EC, Європейський Союз, Брюссель, 7 грудня 2022 року.

Щорічні звіти **Захисника народу (Омбудсман) Іспанії** містять спеціальний розділ про його діяльність з питань ромів у главі, присвяченій рівності.²⁸

В рамках прийняття нової Стратегії рівності, інклюзії та участі ромів **Захисниця прав (Омбудсман) Франції** підготувала два дослідження щодо діяльності захисниці прав у сфері захисту прав мандрівників і ромських мігрантів.²⁹ Ці дослідження включали консультації з державними установами та організаціями громадянського суспільства, а також семінари для оцінки труднощів, з якими стикаються мандрівники у доступі до своїх основоположних прав та їх реалізації.

Аналогічно, **Комісія з прав людини та рівності Ірландії (IHREC)** провела зустріч з Національною ромською мережею Ірландії, щоб члени комісії та її співробітники могли безпосередньо ознайомитися з ключовими проблемами та рекомендаціями щодо змін, висловленими представниками і представницями ромів та громадянського суспільства, з метою врахування цієї інформації при розробці наступної Стратегії діяльності комісії.

Особливу увагу необхідно приділяти потребам жінок та молоді з числа ромів і сінті. НІПЛ та НОР повинні забезпечити, щоб принцип інтерсекційності³⁰ належним чином враховувався.³¹

НІПЛ та НОР також повинні включати до своїх щорічних звітів огляд своєї роботи з питань, що стосуються ромів і сінті, що охоплює рекомендації, надані в попередні роки, рівень їх виконання, а також аналіз факторів, що перешкоджають цьому.

28 Відповідь Захисника народу (Омбудсман) Іспанії.

29 Звіт «Мандрівники: подолання бар'єрів у реалізації прав» для мандрівників, Захисниця прав, 6 жовтня 2021 року, та Звіт «За ефективний захист прав ромів», Захисниця прав Франції, грудень 2021 року.

30 Інтерсекційність – це концепція, запроваджена правницею Кімберлі Креншоу, яка підкреслює, як різні аспекти ідентичності людини, такі як «раса», гендер, соціальний клас, сексуальна орієнтація, інвалідність, перетинаються і взаємодіють, часто створюючи унікальні випадки дискримінації або привілеїв. Воно визнає, що люди можуть одночасно зазнавати множинних форм утисків або привілеїв, і що ці аспекти ідентичності не можна розділяти або розглядати ізольовано. По суті, інтерсекційність підкреслює взаємопов'язаний характер соціальних категорій та необхідність враховувати, те як вони перетинаються, формуючи досвід і можливості людей.

31 Див. також: Посібник для національних інститутів з прав людини щодо прав жінок та гендерної рівності, ОБСЄ/БДІПЛ, Варшава, 4 грудня 2012 р. С. 50. Щодо конкретних викликів, з якими стикаються жінки з числа ромів і сінті, див. Рішення № 4/13 Ради міністрів ОБСЄ (MC Dec. 4/13), «Посилення зусиль ОБСЄ з реалізації Плану дій щодо покращення становища ромів та сінті в регіоні ОБСЄ, з особливим акцентом на жінках, молоді та дітях з числа ромів і сінті», ОБСЄ, Київ, 6 грудня 2013 р.

ЧАСТИНА 2

ДОБІР ПЕРСОНАЛУ ТА БЕЗПЕРЕРВНЕ ПРОФЕСІЙНЕ НАВЧАННЯ З УРАХУВАННЯМ ПИТАНЬ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ РОМІВ І СІНТІ

НІПЛ та НОР відіграють провідну роль у ефективному реагуванні на дискримінацію та нерівність на національному рівні. Їхній вплив може бути посилений, якщо вони слугуватимуть прикладом для інших державних або приватних установ. Водночас довіра до НІПЛ та НОР і їхня ефективність можуть бути обмежені, якщо їхні власні співробітники продовжують проявляти упередження та упереджене ставлення до ромів. Запобігання цьому починається з добору персоналу, створення безпечного робочого середовища для всіх та забезпечення того, щоб співробітники могли розуміти, виявляти та реагувати на дискримінацію чи порушення прав людини, що зачіпають ромів і сінті.

2.1 Проведення аудитів різноманіття персоналу

Першим кроком є розуміння наявної структури персоналу та забезпечення того, щоб вона відображала різноманіття суспільства, зокрема ромів і сінті, а особливо жінок з числа ромів і сінті, які часто стикаються з перехресною (інтерсекційною) дискримінацією (наприклад, за гендерною ознакою, етнічним походженням та соціально-економічним статусом). НІПЛ та НОР повинні **проводити аудит різноманіття персоналу**, з метою отримання уявлення про расове або етнічне походження, гендерну приналежність та інші характеристики різноманіття власного персоналу. Це дасть змогу установі адаптувати політику добору кадрів, визначити цілі щодо різноманіття персоналу, сформуванати перелік рекомендованих джерел для процедур відбору

або періодичних іспитів, а також розробити рамки для безперервного професійного навчання.

Ці установи також повинні регулярно проводити **опитування щодо ставлення та сприйняття** серед своїх працівників стосовно різних вразливих груп, оскільки неофіційні дані свідчать про те, що навіть серед співробітників НІПЛ та НОР існують упередження щодо ромів і сінті. Результати цих опитувань повинні дати змогу НІПЛ та НОР визначити пріоритетні теми програм безперервного професійного навчання, щоб особи, які взаємодіють з жертвами дискримінації, усвідомлювали власні упередження та не поводитися у спосіб, що може спричинити повторну віктимізацію.³²

2.2 Сприяння добору та просуванню по службі кваліфікованих кандидатів і кандидаток з числа ромів і сінті, а також осіб, обізнаних з викликами, з якими стикаються роми і сінті

НІПЛ та НОР можуть вживати активних заходів для сприяння, як у межах власних інституцій, так і в державному секторі загалом, добору та просування по службі кваліфікованих кандидатів та кандидаток з числа ромів і сінті, а також осіб, які добре обізнані з проблемами, з якими стикаються роми і сінті. Підвищення кваліфікації та спеціалізація під час проходження служби можуть сприяти підтриманню обізнаності персоналу щодо актуальних викликів, політик та найкращих практик. Безперервний професійний розвиток може включати спеціалізовані семінари, міжгалузеву співпрацю та взаємодію з організаціями громадянського суспільства ромів і сінті, а також з експертами з метою формування культурної компетентності та усвідомлення системних бар'єрів. Крім того, спеціалізація в таких сферах, як антидискримінаційне право, стратегії соціальної інклюзії та участь у формуванні політики, може допомогти персоналу розробляти та впроваджувати ефективні й інклюзивні заходи, засновані на правах людини. Працівники і працівниці також мають розвивати глибше розуміння міжсекторальних питань,

³² Щоб дізнатися більше про те, як проводити інтерв'ю з жертвами дискримінації, а також інших порушень прав людини, див. FreedomLab, «Інтерв'ю з урахуванням травматичного досвіду: навички та техніки для спостерігачів» (онлайн-тренінг), 13 січня 2023 року.

забезпечуючи НІПЛ та НОР інструментами для динамічного реагування на нові потреби та тенденції.

Інституції можуть вживати позитивних заходів для підвищення різноманіття свого пулу кандидатів і кандидаток або, залежно від національного законодавства та результатів аудитів різноманіття, запроваджувати квоти. Дійсно, деякі держави-учасниці вже вжили заходів для забезпечення призначення представників і представниць з числа ромів і синті до своїх НІПЛ та НОР, використовуючи їхню експертизу та життєвий досвід.³³

Цей підхід ґрунтується на Загальній політичній рекомендації № 13 Європейської комісії проти расизму і нетерпимості (ЄКРН) щодо боротьби з антициганізмом і дискримінацією ромів,³⁴ а також на інших стандартах, запропонованих Радою Європи.³⁵ Нещодавно Рада Європи також наголосила на важливості таких тимчасових спеціальних заходів для працевлаштування жінок з числа ромів і синті, зокрема в державному секторі.³⁶

Основна рекомендація полягає в тому, щоб **розміщувати всі вакансії на якомога більшій кількості різних каналів**, зокрема в електронних групах або на вебсайтах, пов'язаних з ромами та синті. Це має сприяти збільшенню кількості та різноманіття кандидатів і кандидаток, які подаються на будь-які посади, включно з керівними. Широкомасштабна кампанія з набору персоналу, повинна допомогти залучити відповідних кваліфікованих кандидатів і кандидаток ромського походження та синті. Іншим підходом є включення в оголошення про набір персоналу **ключових повідомлень, які підкреслюють інклюзивність робочого середовища**, тим самим спонукаючи різноманітних кандидатів і кандидаток подавати заявки.

33 ОБСЄ/БДІПЛ, Четвертий звіт про стан справ.

34 ЄКРН, Загальна політична рекомендація № 13 щодо боротьби з антициганізмом та дискримінацією ромів, CRI(2011)37 рес, із змінами від 1 грудня 2020 року, принцип 5.d.

35 Рекомендація Rec(2001)17 Комітету міністрів «Про покращення економічного становища та зайнятості ромів/циган та мандрівників у Європі», Рада Європи, Страсбург, 27 листопада 2001 р., Принцип 15: «Тому слід сприяти працевлаштуванню ромів/циган на всіх рівнях державного сектору та налагоджувати партнерство з місцевими ромами/циганами з метою забезпечення їх професійної підготовки безпосередньо на робочому місці. За необхідності слід розробити стратегії для поліпшення потенціалу працевлаштування ромів/циган, шляхом навчання їх загальним навичкам».

36 Рекомендація CM/Rec(2024)1 Комітету міністрів «Про рівність жінок і дівчат з-поміж ромів і мандрівників», Рада Європи, Страсбург, 5 квітня 2024 р., п. 36.

Стандартне формулювання, яке **EQUINET** використовує в оголошеннях про вакансії, має такий вигляд:

«Секретаріат EQUINET є роботодавцем, що дотримується принципу рівних можливостей, і гарантує рівні можливості для всіх, незалежно від статі, сексуальної орієнтації, релігії чи переконань, раси чи етнічного походження, віку чи інвалідності. З метою досягнення фактичної рівності та компенсації нерівних можливостей, він застосовує заходи позитивних дій. З огляду на склад команди Секретаріату EQUINET, у разі наявності кандидатів або кандидаток з однаковою кваліфікацією та відповідністю вимогам перевага надаватиметься особі з етнічної меншини та/або з інвалідністю, якщо немає інших чинників, які могли б схилили рішення на користь іншого кандидата чи кандидатки».

У випадку відбору та призначення керівництва НІПЛ та НОР, одним із рішень є **заохочення висування кандидатів та кандидаток, які належать до меншин, або встановлення вимоги, щоб вони мали підтверджений досвід роботи у галузі прав людини та рівності.**

У випадку **Національної ради з питань боротьби з дискримінацією Румунії (NCCD)** парламент має юридичне зобов'язання оцінювати кваліфікацію кандидатів та кандидаток на членство в Керівній раді та враховувати їхню залученість до діяльності з захисту прав людини. Теоретично, це може включати досвід роботи з питаннями ромів і сінті. У 2022 році до Закону про боротьбу з дискримінацією були внесені поправки, щоб збільшити кількість членів Керівного комітету Ради з дев'яти до одинадцяти та забезпечити включення представників національних меншин. З моменту свого створення, до складу Керівного комітету румунського органу з питань рівності входять особи, які мають загальноновизнане ромське походження або великий досвід у сфері захисту прав ромів.³⁷

Ще одним способом забезпечення розуміння працівниками НІПЛ та НОР особливостей становища ромів і сінті, є включення **відповідних матеріалів до списку рекомендованих джерел для конкурсного відбору персоналу**, зокрема, правових і політичних документів та судової практики, ухвалених на національному або міжнародному рівні, включно з рішеннями Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ)

37 Національна рада з питань боротьби з дискримінацією Румунії (NCCD), відповідь на анкету.

та рішеннями договірних органів ООН, таких як Комітет з ліквідації расової дискримінації (CERD), Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок (CEDAW), Комітету з прав дитини (CRC) та Комітету з прав осіб з інвалідністю (CRDP). Зокрема, якщо процес відбору не здійснюється безпосередньо НІПЛ та НОР, **основні матеріали конкурсів на заміщення вакантних посад державних службовців повинні включати антидискримінаційне законодавство та ключові судові рішення у справах, що стосуються ромів і синті**. НОР відіграють важливу роль у формуванні переліку рекомендованих матеріалів, а також у наданні підтримки національним агентствам з добору кадрів з метою забезпечення включення до **оновлених програм навчання для проведення співбесід** питань різноманіття та інклюзивності, у тому числі щодо несвідомих упереджень, а також забезпечення різноманіття та неупередженості складу самих відбіркових комісій. Комітет міністрів Ради Європи ухвалив особливо корисну рекомендацію, в якій наголошується на необхідності «антидискримінаційної підготовки осіб, залучених до прийняття рішень щодо добору персоналу в приватному та державному секторах, а також в національних службах зайнятості».³⁸

Процес відбору кандидатів та кандидаток до **офісу Захисника громадянина (Омбудсмана) Греції** здійснюється через Національну раду з питань відбору в державному секторі. Кандидатів і кандидаток відбирають та оцінюють на відповідність правовим вимогам щодо зайняття конкретних посад, а також на їх придатність до виконання відповідних функцій. Якщо вони відповідають необхідним вимогам, під час процедури оцінки враховується їх досвід або знання з питань, що стосуються ромів і синті, а також з питань рівності та недискримінації. Грецький Омбудсман зазначив, що при відборі на посади стажерів та стажерок в Офісі Омбудсмана, пріоритет надається кандидатам та кандидаткам з числа ромів, а також інших уразливих груп.³⁹

Ще одним ефективним заходом у сфері управління людськими ресурсами у межах діяльності НІПЛ та НОР є запровадження програм **навчання, професійного розвитку та розвитку лідерських навичок для кандидатів і кандидаток з числа ромів**, зокрема стажувань та

38 Комітет міністрів, [Рекомендація Rec\(2001\)17](#), пункт 34.

39 Захисник громадянина (Омбудсман) Греції, відповідь на анкету.

тренінгів, з метою полегшення їхньої інтеграції до цих інституцій. Такі програми не лише надають працівникам та працівницям з числа ромів і сінті цінні знання та навички, але й дозволяють НІПЛ та НОР скористатися безпосереднім досвідом своїх стажерів та стажерок щодо проблем, з якими стикаються їхні громади.

У 2017 році Агентство Європейського Союзу з основоположних прав розпочало Програму стажування, яка включає окрему схему стажування для ромів, орієнтовану переважно на нещодавніх випускників і випускниць університетів ромського походження. Програма, серед іншого, має на меті ознайомлення стажерів і стажерок з мандатом та роллю Агентства, а також надання їм можливості застосувати на практиці знання, здобуті під час навчання.⁴⁰ «Стажер з питань інтеграції ромів» – це подібна програма, яка пропонується випускникам і випускницям університетів з числа ромів і сінті за рахунок **грантів Європейського економічного простору (EEA Grants)**.⁴¹ Політична група **соціалістів і демократів (S&D)** в Європейському парламенті також започаткувала шість п'ятимісячних програм стажування. S&D створила спеціальний фонд для молодих людей ромського походження (кандидати і кандидатки мають належати до ромської громади), щоб надати їм можливість участі в цій програмі.⁴²

Уповноважена з питань захисту рівності Сербії у співпраці з Європейським центром з прав ромів організувала програму стажування для студентів та студенток з числа ромів. Один з учасників, молодий студент-правник ромського походження згодом був працевлаштований в Офіс Уповноваженої і зараз працює радником, здійснюючи розгляд скарг про дискримінацію.⁴³

40 Агентство Європейського Союзу з основоположних прав (FRA), Рішення CS/024/2017, Правила, що регулюють програму стажування ромів у FRA, Відень, 2017 р.

41 Гранти ЄЄП, Ref. 22-184, Опис організаційної структури Офісу фінансового механізму (FMO) та відповідних стажерських посад на 2022-2023 роки; Гранти ЄЄП, VA 02/2022, Стажування в рамках Офісу фінансового механізму ЄЄП та Норвезьких грантів на 2022-2023 роки.

42 Фонд для молоді ромського походження, вебсайт Політичної групи соціалістів і демократів Європейського парламенту.

43 Відповідь Уповноваженої з питань захисту рівності Сербії.

2.3 Включення до кодексів поведінки положень про зобов'язання у сфері рівності та недискримінації, які безпосередньо стосуються ромів і сінти

Як інструменти добровільного характеру, що відображають мінімальні стандарти прийнятної поведінки та основні цінності установи, включно з різноманіттям осіб, з якими вона працює (персоналу, бенефіціарів, клієнтів і партнерів), **кодекси поведінки** відіграють ключову роль у формуванні робочого середовища та забезпеченні його інклюзивності й безпеки для всіх.⁴⁴ Мінімальні складові будь-якого кодексу поведінки мають включати:

- чітке закріплення того, що рівність і недискримінація є основними цінностями установи;
- чітко сформульовану політику нульової терпимості до дискримінації на рівні інституції;
- перелік уразливих груп, які перебувають під особливим ризиком дискримінації в конкретній державі-учасниці;
- визначення того, що вважається «порушенням»;
- безпечний, конфіденційний та ефективний внутрішній механізм розгляду скарг із чітко визначеними санкціями за порушення;
- систему оцінки та моніторингу

EQUINET має «політику безпечних просторів» для своїх заходів, яка охоплює всі підстави для дискримінації та прояви неприпустимої поведінки. У секретаріаті EQUINET також діють внутрішні політики щодо запобігання неприпустимій поведінки та реагування на неї.

Уповноважений з питань захисту від дискримінації Албанії повідомив про наявність внутрішніх керівних принципів, що стосуються забезпечення рівності та недискримінації за всіма захищеними ознаками.⁴⁵

44 Лукаш Боярський, Ізабель Шопен, Барбара Коен, Уєн До, Лілла Фаркас та Романіца Йордаке, *Семінари з підвищення обізнаності про недискримінацію та рівність для організацій громадянського суспільства в 32 європейських країнах – Навчальний посібник з питань дискримінації*, Human European Consultancy – Migration Policy Group, травень 2012 року.

45 Уповноважений з питань захисту від дискримінації Албанії, відповідь на анкету.

НОР мають найкращі можливості для поширення типових кодексів поведінки, розроблених відповідно до чинного антидискримінаційного законодавства та законодавства у сфері рівності, щоб допомогти іншим роботодавцям і працівникам зрозуміти свої юридичні зобов'язання та надати рекомендації роботодавцям та надавачам послуг щодо дій, необхідних для дотримання вимог антидискримінаційного законодавства.

У 2014 році **Захисник громадянина (Омбудсман) Греції** опублікував посібник під назвою «Повага має значення»,⁴⁶ присвячений питанням рівного ставлення та недискримінації і адресований усім державним службовцям, зокрема власним працівникам. Оновлене видання було опубліковано у 2017 році.

2.4 **Забезпечення безперервної професійної підготовки з питань ромів і синті**

Після набору персоналу не менш важливим є забезпечення **безперервного підвищення кваліфікації працівників з питань історії, культури та мови ромів і синті, а також прав ромів і синті.** Як Європейська комісія проти расизму та нетерпимості (ЄКРН), так і Комітет міністрів Ради Європи рекомендували державам-членам ЄС забезпечувати навчання суддів, прокурорів та адвокатів, а також усіх відповідних посадових осіб та державних службовців (наприклад, вчителів, працівників правоохоронних органів, медичних працівників, соціальних працівників) з питань антидискримінації та рівності, расизму та «антициганізму».⁴⁷ Ця рекомендація також стосується персоналу НІПЛ та НОР, але вона надає цим установам можливість взяти на себе провідну роль у навчанні інших державних службовців. Регулярні опитування щодо ставлення та сприйняття громадськістю вразливих груп, а також внутрішні опитування для виявлення упереджень персоналу, можуть

46 Συνήγορος του Πολίτη, *Οδηγός Ένας Μεταχείρισης – Ευχερίδιο για Δημόσιους Υπαλλήλους – Ο Σεβασμός κάνει τη διαφορά* (Захисник громадянина (Омбудсман) Греції, Посібник з питань рівного ставлення: довідник для державних службовців – Повага має значення), Афіни, 2017 р.

47 Європейська комісія проти расизму та нетерпимості (ECRI), *CRI(2012)48* Загальна політична рекомендація № 14 щодо боротьби з расизмом та расовою дискримінацією у сфері зайнятості, Рада Європи, Страсбург, 25 вересня 2012 року. Див. також Рекомендація *CM/Rec(2008)5 Комітету міністрів* «Про політику щодо ромів і/або мандрівників у Європі», Рада Європи, Страсбург, 20 лютого 2008 р.

стати відправною точкою для оцінки обсягу безперервної професійної підготовки персоналу.

Як мінімум, слід проводити регулярні навчальні курси із залученням організацій громадянського суспільства ромів і сінті. На них слід пояснювати специфіку громад ромів і сінті, обговорювати перешкоди для участі та ефективного здійснення прав людини ромами та сінті. Інтерактивні заходи та/або заходи, що базуються на моделі «Живої бібліотеки»,⁴⁸ сприяють формуванню позитивного ставлення до культури та ідентичності ромів і сінті. Вони також мають інформувати учасників про найновіші міжнародні документи та судову практику, зокрема про нещодавні рішення Європейського суду з прав людини.

Якщо ресурсів недостатньо для проведення окремих курсів з прав ромів і сінті, установи можуть організувати курси з наставницькою підтримкою через **онлайн-платформу HELP Ради Європи**,⁴⁹ доступну безкоштовно англійською та іншими мовами. Серед таких курсів: антидискримінація, боротьба з расизмом, ксенофобією, гомофобією та трансфобією, а також злочини на ґрунті ненависті та мова ворожнечі.⁵⁰

Національна консультативна комісія з прав людини Франції (CNCDH) зазначила, що спеціалізоване навчання (принаймні раз на рік) є обов'язковим для її співробітників.⁵¹

Незважаючи на дуже обмежені фінансові ресурси, **EQUINET** повідомила про проактивний підхід до навчання та безперервної професійної підготовки: персонал заохочується відвідувати в робочий час численні безкоштовні навчальні курси та заходи з питань рівності (у тому числі з питань ромів і сінті), які організовує як сама EQUINET, так і зовнішні організації.

48 Детальніше про концепцію «Живої бібліотеки» див. [Рада Європи – Жива бібліотека](#).

49 [Курси HELP](#).

50 Окрім навчання з питань історії, культури та мови ромів, а також прав ромів, для співробітників НІПЛ та НОР може бути також доцільним поглибити свої знання та навички в таких сферах, як впровадження гендерного підходу, застосування Паризьких принципів, різноманіття та плюралізм, співпраця з організаціями громадянського суспільства, надання консультацій суб'єктам формування політики, співпраця з містами та регіонами, а також загальні навички комунікації та адвокації. Докладніше див. серію вебінарів з цих тем, БДІПЛ/ENNHRI, [Комунікаційні навички та інструменти для національних інститутів з прав людини](#).

51 Національна консультативна комісія з прав людини Франції (CNCDH), відповідь на анкету.

Національна рада з питань боротьби з дискримінацією Румунії (NCCD) повідомила, що в 2019 році в рамках програми JUS-TROM, що реалізується Радою Європи в Румунії, було організовано навчальний курс для оновлення знань співробітників Національної ради щодо найновіших напрацювань у сфері боротьби з дискримінацією, зокрема про судову практику Європейського суду з прав людини та Суду Європейського Союзу, щодо ключових стандартів у питаннях, що стосуються ромів, свободи слова та «мови ворожнечі», а також для обміну думками щодо практики у сфері ромської проблематики та недискримінації.⁵²

52 Національна рада з питань боротьби з дискримінацією Румунії (NCCD), відповідь на анкету.

ЧАСТИНА 3

ДІАЛОГ З ІНШИМИ ЗАЛУЧЕНИМИ СТОРОНАМИ

3.1 Налагодження співпраці з національними та міжнародними акторами

НІПЛ та НОР вже володіють значним обсягом інформації та експертизи з різних питань, що мають безпосереднє значення для ромів і сінті. Водночас, видається, існує небагато належним чином структурованих каналів та процедур для двосторонньої взаємодії (а не лише комунікації) між залученими сторонами, від національних організацій громадянського суспільства до міжнародних організацій. Більше того, не применшуючи важливості цього аспекту, офіційне залучення НІПЛ та НОР часто розглядається лише як внесок у розробку та підготовку політик щодо ромів і сінті, а не їх реалізацію, моніторинг та оцінку впливу – сферу, в якій НІПЛ та НОР можуть зробити вагомий внесок.

Це породжує три ключові проблеми. По-перше, інші суб'єкти можуть бути недостатньо обізнані з висновками та рекомендаціями НІПЛ та НОР і, відповідно, не враховувати їх у своїй діяльності, що може негативно позначитися на її загальній якості та ефективності. По-друге, брак обізнаності про роботу, вже виконану НІПЛ та НОР, створює ризик дублювання з боку інших залучених сторін, що призводить до марнування цінного часу та ресурсів. По-третє, відсутність офіційного залучення НІПЛ та НОР при перегляді та оцінці політик щодо ромів і сінті, зокрема, створює ризик, що будь-які недоліки або перешкоди в їх реалізації не будуть виявлені та усунуті.

Європейська комісія висловила подібні занепокоєння, зазначивши, що в багатьох випадках НОР взаємодіяли з недержавними суб'єктами (такими як організації громадянського суспільства та науковці) у неформальний та ситуативний спосіб, а не в рамках структурованого діалогу. Крім того, державні органи часто не залучали НОР на формальній основі до розробки та реалізації національних стратегій інтеграції ромів. Унаслідок цього, взаємодія НОР з урядовими та неурядовими акторами залишалася переважно неформальною, що обмежувало їхній вплив на формування політики.⁵³ З метою реагування на цю проблему Європейська комісія у своїй пропозиції щодо Рекомендації Ради ЄС щодо рівності, інклюзії та участі ромів, включила спеціальний розділ про роль НОР у сприянні соціальної інтеграції ромів і сінті.⁵⁴ Також, зазначається, що відповідно до Регламенту (ЄС) 2021/1060 очікується, що НОР повинні співпрацювати з організаціями громадянського суспільства у розробці, впровадженні та моніторингу національних стратегічних рамок щодо гендерної рівності.⁵⁵ Водночас, в рамках ENNHRI та EQUINET НІПЛ та НОР вже почали вживати заходів для сприяння обміну інформацією, викликами та рішеннями. Такі ініціативи слід не тільки посилювати (наприклад, шляхом створення платформ або проведення регулярних заходів з обміну досвідом), але й встановлювати прямі канали комунікації та співпраці між НІПЛ та НОР, які стикаються з подібними проблемами. Наприклад, НІПЛ та НОР сусідніх країн, які працюють над проблемою торгівлі людьми серед ромів і сінті, могли б використовувати таку платформу для обміну цільовою інформацією, що дозволило б їм працювати більш ефективно.

53 Європейська Комісія, COM/2021/139 final, Робочий документ служб Комісії: Звіт Комісії Європейському Парламенту та Раді про застосування Директиви Ради 2000/43/ЄС, що впроваджує принцип рівного ставлення до осіб незалежно від їх расового чи етнічного походження («Директива про расову рівність»), та Директиви Ради 2000/78/ЄС, що встановлює загальні рамки рівного ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності («Директива про рівність у сфері зайнятості»), Європейський Союз, Брюссель, 19 лютого 2021 р., пункт 4.3.

54 Європейська Комісія, COM(2020) 621 Final, Пропозиція щодо Рекомендації Ради щодо рівності, інклюзії та участі ромів, Європейський Союз, Брюссель, 7 жовтня 2020 р., рекомендації 14-15. Ці рекомендації були остаточно прийняті Радою Європейського Союзу в її Рекомендації 2021/C93/01 «Щодо рівності, інклюзії та участі ромів», Європейський Союз, Брюссель, 12 березня 2021 року.

55 Регламент (ЄС) 2021/1060 Європейського Парламенту та Ради від 24 червня 2021 року, що встановлює спільні положення щодо Європейського фонду регіонального розвитку, Європейського соціального фонду плюс, Фонду згуртованості, Фонду справедливого переходу та Європейського морського, рибальського та аквакультурного фонду, а також фінансові правила для них та для Фонду з питань притулку, міграції та інтеграції, Фонду внутрішньої безпеки та Інструменту фінансової підтримки управління кордонами та візової політики, Європейський Союз, Брюссель, 30 червня 2021 року, Додаток 4.

Хоча інші залучені сторони (зокрема урядові), мали б проявляти ініціативу та звертатися до НІПЛ та НОР для налагодження тіснішої співпраці, дуже ймовірно, що цього не відбудеться з низки причин, починаючи від бюрократичної інерції та, закінчуючи обмеженим розумінням їхньої ролі. НІПЛ та НОР повинні прагнути до взаємодії та співпраці з широким колом зацікавлених сторін.⁵⁶ Для НІПЛ та НОР вкрай важливо **визначити ключових державних та недержавних акторів і розпочати структуровану співпрацю, координацію й обмін інформацією з питань, що стосуються ромів і сінті**, не порушуючи, при цьому, своєї незалежності. Також, важливо, щоб НІПЛ та НОР могли відігравати **більш активну роль в оцінці впливу національних стратегій щодо ромів і сінті, виявленні недоліків у їх реалізації та наданні рекомендацій щодо їх усунення**. З цієї метою НОР, зокрема, повинні надавати вищий пріоритет питанням, що стосуються ромів і сінті під час перегляду реалізації національних рамок гендерної рівності, де вони вже мають чітко визначений мандат.

EQUINET вже досягла прогресу в забезпеченні об'єднання знань та досвіду своїх членів з питань, що стосуються ромів і сінті та надання їх у розпорядження Європейської комісії. Її робоча група з формування політики підготувала звіт під назвою «Перспектива», в якому викладено основні проблеми, з якими стикаються роми і сінті, рекомендації щодо їх вирішення, також приклади належних практик, запроваджених її членами.⁵⁷

ENNHRI розглядає відповідні питання, що стосуються ромів і сінті, у рамках своєї **Робочої групи з економічних, соціальних і культурних прав**. Робоча група функціонує як експертний хаб та платформа для обміну інформацією, передовим досвідом та проблемами, з якими стикаються НІПЛ у цій сфері. Робоча група, також, координує взаємодію з регіональними акторами в ЄС та Раді Європи і, певною мірою, в ООН.⁵⁸

56 Детальніше про те, як взаємодіяти із залученими сторонами та будувати альянси, див. *Посібник із зміцнення стійкості національних інститутів з прав людини, ОБСЄ/БДІПЛ*, 26 серпня 2022 р., с. 21–22.

57 *Інклюзія ромів і мандрівників: на шляху до нової рамки ЄС. Уроки з діяльності органів з питань рівності, EQUINET*, 23 липня 2020 р.

58 Відповідь ENNHRI.

Національна консультативна комісія з прав людини Франції (CNCDH) надала свої пропозиції до проекту Національного плану дій проти расизму та антисемітизму, який містить розділ, присвячений «антициганізму». Комісія має повноваження проводити оцінку Національного плану дій кожні три роки, а отже, і здійснювати оцінку заходів щодо боротьби з «антициганізмом». Також повідомляється, що Комісія має тісні робочі відносини з DIHAL (Міжвідомчою делегацією з питань розміщення та доступу до житла, яка, також, є французьким національним контактним пунктом для ромів) з питань ліквідації нелегальних поселень та зарахування дітей до шкіл, а також з DILCRAN (Міжвідомчою делегацією з питань боротьби з расизмом, антисемітизмом та ненавистю до ЛГБТ) щодо розробки та оцінки національного плану дій проти расизму та антисемітизму.⁵⁹

3.2 Забезпечення можливості моніторингу та подання скарг ромами і сінті у випадках дискримінації, а також отримання зворотного зв'язку про роботу НІПЛ та НОР щодо проблем, що стосуються ромів і сінті

Ще у 2014 році, Європейська комісія звернула увагу на неналежний рівень повідомлень про випадки дискримінації, а також на недостатню обізнаність жертв щодо своїх прав та доступних засобів правового захисту.⁶⁰ У своєму звіті за 2021 рік Європейська комісія підтвердила ці занепокоєння.⁶¹ Це свідчить про те, що причини неналежного рівня повідомлення про випадки дискримінації є структурними, а різні заходи та кампанії з підвищення обізнаності, спрямовані на широку громадськість, не були ефективними у заохоченні людей, які зазнають дискримінації, до використання наявних процедур, зокрема подання скарг до НОР.

⁵⁹ Національна консультативна комісія з прав людини Франції (CNCDH), відповідь на анкету.

⁶⁰ Європейська Комісія, COM/2014/02 остаточний Звіт Комісії Європейському Парламенту та Раді – Спільний звіт про застосування Директиви Ради 2000/43/ЄС від 29 червня 2000 року, що впроваджує принцип рівного ставлення до осіб незалежно від їх расового чи етнічного походження («Директива про расову рівність»), та Директиви Ради 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 року, що встановлює загальні рамки рівного ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності («Директива про рівність у сфері зайнятості»), Європейський Союз, Брюссель, 17 січня 2014 р., розділ 3.3.

⁶¹ Європейська Комісія, COM/2021/139 final, Звіт Комісії Європейському Парламенту та Раді про застосування Директиви Ради 2000/43/ЄС, що впроваджує принцип рівного ставлення до осіб незалежно від їх расового чи етнічного походження («Директива про расову рівність»), та Директиви Ради 2000/78/ЄС, що встановлює загальні рамки рівного ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності («Директива про рівність у сфері зайнятості»), Європейський Союз, Брюссель, 19 березня 2021 року.

У зв'язку з цим надзвичайно важливо не лише вживати **більш цілеспрямованих заходів з підвищення обізнаності серед ромів і сінті, а й виявляти та проводити навчання для організацій громадянського суспільства ромів і сінті, щоб допомогти їм стати «контактними пунктами»** у випадках дискримінації та подальшого перенаправлення таких справ до НІПЛ та НОР. Водночас, для забезпечення реальної участі громад на місцевому рівні та організацій громадянського суспільства ромів і сінті, НІПЛ та НОР повинні підтримувати прямі зв'язки з громадами ромів і сінті, наприклад шляхом регулярних візитів для з'ясування фактів без супроводу представників організацій громадянського суспільства ромів і сінті. Особливо обнадійливим є те, що багато опитаних НІПЛ та НОР повідомили про проведення навчання для організацій громадянського суспільства ромів і сінті, насамперед з питань обізнаності про права та процедури подання скарг. Залежно від рівня знань і навичок таких організацій, ці навчання повинні включати інструктаж з різних тем, зокрема щодо різних форм дискримінації (включно з «мовою ворожнечі»), збору даних для підтвердження заяв про дискримінацію, доступних засобів правового захисту, актуальної судової практики та практики НОР у справах про дискримінацію, підтримки та допомоги жертвам дискримінації, а також доступної правової допомоги.

Комісія з питань рівності Північної Ірландії (ECNI) провадить правозахисну клініку, яка надає юридичні консультації, додаткову інформацію та робить перенаправлення до служб правової допомоги для жертв дискримінації.

НІПЛ та НОР повинні активно та регулярно запитувати думку організацій громадянського суспільства ромів і сінті, а також представників громад ромів і сінті щодо їхніх пріоритетів та рекомендацій з метою вдосконалення своєї діяльності та більш ефективного реагування на питання, що стосуються ромів і сінті. Для цього вони можуть розглянути можливість **створення консультативних рад або комітетів** із залученням організацій громадянського суспільства ромів і сінті чи незалежних експертів, а також проведення регулярних відкритих зустрічей для спеціальних консультацій.

У межах всіх таких ініціатив слід приділяти особливу увагу залученню жінок з числа ромів і синті. Згідно з опитуванням ромів, проведеним Агентством Європейського Союзу з основоположних прав (FRA), у 2021 році, обізнаність про існування принаймні одного органу з питань рівності є вищою серед чоловіків з громад ромів і синті, ніж серед жінок.⁶²

Народна адвокатка (Омбудсман) Албанії проводить навчання з питань прав людини та ролі незалежних інститутів з прав людини для молоді ромського походження і планує співпрацювати з ромськими організаціями громадянського суспільства та окремими особами з метою створення мережі медіаторів.⁶³

Уповноважена з питань захисту рівності Сербії ухвалила комплекс заходів у відповідь на неналежний рівень повідомлень про випадки дискримінації. Серед них – навчання для національних рад меншин (включно з національною меншиною ромів); візити до неформальних поселень ромів і проведення інформаційно-просвітницьких кампаній в них; публікації мовою ромів щодо виявлення та повідомлення про випадки дискримінації; співпраця з організаціями, що займаються правами ромів; підготовка посібників і проведення навчань для організацій громадянського суспільства з питань ситуаційного тестування та судових розглядів; а також ініціювання стратегічних судових проваджень.⁶⁴

62 Агентство Європейського Союзу з основоположних прав (FRA), *Роми в 10 європейських країнах: основні результати – Опитування ромів 2021 року*, Відень, 2022 р., с.32.

63 Народна адвокатка (Омбудсман) Албанії, відповідь на анкету.

64 Ситуаційне тестування – це метод виявлення дискримінації, шляхом порівняння того, як трактують різних осіб в подібних ситуаціях. Судовий розгляд – це звернення до суду з метою відстоювання справедливості для жертв дискримінації або порушень прав людини. Стратегічне судове провадження – це цілеспрямований правовий підхід, за якого справа обирається не тільки для допомоги окремій особі, а й для досягнення ширших правових або політичних змін, коли такі справи слугують прецедентами. Детальніше про ситуаційне тестування див.: Доведення випадків дискримінації – роль ситуаційного тестування, Європейський веб-сайт з інтеграції, 27 березня 2007 р.; Ізабель Рорів, Доведення випадків дискримінації, роль ситуаційного тестування, Центр рівних прав, 2009 р.; Підсумок навчання EQUINET: Використання ситуаційного тестування органами з питань рівності, EQUINET, Вільнюс, 3-4 червня 2024 р.; EQUINET, Інтеграція ромів і мандрівників, с. 14.

Рада з ліквідації расової або етнічної дискримінації Іспанії (CEDRE) підтримує Службу допомоги жертвам расової або етнічної дискримінації, якою управляє Fundación Secretariado Gitano у співпраці з сімома іншими неурядовими організаціями, що спеціалізуються на питаннях міграції та боротьбі з расизмом і нетерпимістю. Технічний персонал служби пройшов навчання, організоване **Захисником народу (Омбудсманом) Іспанії**, з питань дискримінації, втручання у випадки дискримінації, ролі Офісу Омбудсмана Іспанії та процедур подання скарг. Послуги надаються у 87 локаціях у всіх регіонах Іспанії.^{65, 66}

Дві ромські організації громадянського суспільства (Romeurope та La Voix des Roms) входять до складу правління **Національної консультативної комісії з прав людини Франції (CNCDH)** і залучаються до консультацій щодо діяльності, пов'язаної з ромами та синті, зокрема під час підготовки та оприлюднення висновків.⁶⁷

Грецька ромська організація громадянського суспільства Ellan Passe, яка має представництва по всій Греції, входить до числа 42 членів пленарного складу **Національної комісії з прав людини Греції (GNCHR)**.⁶⁸

3.3 Розробка та ухвалення спільного набору керівних принципів і протоколів щодо запобігання порушенням прав ромів і синті

Норми у сфері рівності за своєю природою здебільшого мають реактивний характер, забезпечуючи індивідуальні заходи правового захисту для осіб уже після того, як вони зазнали дискримінації.⁶⁹ Тому важливо дослідити, яким чином НІПЛ та НОР можуть сприяти запобіганню дискримінації ще до її виникнення.

65 Там само.

66 Відповідь Захисника народу (Омбудсмана) Іспанії.

67 Національна консультативна комісія з прав людини Франції (CNCDH), відповідь на анкету.

68 Національна комісія з прав людини Греції (GNCHR), відповідь на анкету.

69 Європейська комісія, COM/2022/689 final, с. 18

Цьому може частково сприяти впровадження проактивних заходів, зокрема розробка кодексів належної практики або практичних посібників з питань недискримінації (і, зокрема, з питань, які стосуються ромів і сінті) та їх поширення серед державних службовців.

Водночас, з огляду на труднощі, що виникають при зборі кількісних та якісних даних, дезагрегованих за різними ознаками, надзвичайно важливо, щоб усі залучені сторони домовилися про **спільні методи збору даних**. НІПЛ, і особливо НОР, мають наголошувати на важливості якісних статистичних даних для боротьби з дискримінацією та оцінки впливу законодавства та політики у сфері недискримінації. Вони також повинні надавати чіткі рекомендації щодо вдосконалення збору даних. З цією метою деякі НОР об'єднали свої зусилля з національними статистичними відомствами, тоді як інші розглядають можливість **запровадження керівних принципів збору даних, розроблених Підгрупою з питань даних про рівність Високорівневої групи ЄС з питань недискримінації, рівності та різноманіття**.⁷⁰

Так само важливо розробити способи оцінки впливу діяльності НІПЛ та НУО, а також діяльності, заходів та політики державних органів щодо питань, що стосуються ромів і сінті. Це може включати розробку та прийняття цільових індикаторів (за аналогією з набором показників Агентства Європейського Союзу з основоположних прав (FRA), розроблених у контексті Ромського стратегічного рамкового документу ЄС⁷¹), які будуть використовуватися всіма залученими сторонами, що працюють з питаннями ромів і сінті.

70 Європейська комісія, COM/2021/139 final, розділ 2.2.2.1.

71 Європейська Комісія, COM(2020) 620 final, Додаток до Повідомлення Комісії Європейському Парламенту та Раді: Союз рівності: Ромський стратегічний рамковий документ Європейського Союзу для рівності, інклюзії та участі, Європейський Союз, Брюссель, 7 жовтня 2020 р.; Європейська Комісія, COM(2020) 620 final, Додаток.

Захисник громадянина (Омбудсман) Греції підготував і поширив посібник⁷² та керівництво з питань недискримінації для державних службовців.⁷³ Він також розробив і поширив практичний посібник з питань ромів для органів місцевого самоврядування, надавши їм конкретні рекомендації щодо вирішення різних проблем, з якими стикаються роми.⁷⁴

Уповноважена з питань захисту рівності Сербії підготувала навчальні матеріали та публікації, адаптовані для різних цільових груп, таких як представники місцевої влади, правоохоронці, державні службовці та вчителі.⁷⁵

З метою сприяння дотриманню Акту про рівність, **Комісія з питань рівності та прав людини Сполученого Королівства (EHRC)**⁷⁶ розробила та активно просуває кодекси належної практики з різних питань, зокрема у сфері зайнятості, надання послуг та рівної оплати праці. Ці кодекси містять детальні пояснення законодавчих положень і способів практичного застосування правових концепцій Акту про рівність у повсякденних ситуаціях, включно з конкретними формулюваннями та приклади, що стосуються циган і мандрівників.⁷⁷

EQUINET опублікувала звіт про збір та використання даних щодо скарг органами з питань рівності,⁷⁸ у якому визначено спільні виклики та викладено рекомендації щодо їх подолання. Вона також створила робочу групу з досліджень і збору даних з метою вдосконалення та координації відповідної діяльності серед своїх членів.

72 Συνήγορος του Πολίτη, Οδηγός Διαφορετικότητας για Δημόσιους Υπαλλήλους με Σκοπό την Καταπολέμηση των Διακρίσεων – Ποιόν έχω απέναντί μου, (Захисник громадянина (Омбудсман) Греції Посібник з питань різноманіття для державних службовців з метою боротьби з дискримінацією – Хто переді мною?), Афіни.

73 Συνήγορος του Πολίτη, Οδηγός Ίσης Μεταχείρισης – Εγχειρίδιο για Δημόσιους Υπαλλήλους – Ο Σεβασμός κάνει τη διαφορά (Захисник громадянина (Омбудсман) Греції, Посібник з питань рівного ставлення: довідник для державних службовців – Повага має значення), Афіни, 2017 р.

74 Συνήγορος του Πολίτη, Πρακτικός Οδηγός για Δημοτικές Αρχές – Υπάρχουν ακνήτες και κοινωνικά αποκλεισμένοι Τσιγγάνοι / Ρομά στο Δήμο μας – Τι μπορούμε να κάνουμε; (Захисник громадянина (Омбудсман) Греції, Практичний посібник для муніципальних органів – У нашому муніципалітеті є цигани/роми, які живуть у наметах і є соціально ізольованими – Що ми можемо зробити?), Афіни.

75 Відповідь Уповноваженої з питань захисту рівності Сербії.

76 Національні інститути з прав людини Англії, Шотландії та Уельсу у Сполученому Королівстві.

77 Кодекси належної практики в рамках Акту про рівність 2010 року, Комісія з питань рівності та прав людини, 2019 р.

78 Збір та використання даних про скарги органами з питань рівності, EQUINET, 2021. р.

3.4 Ефективна протидія «мові ворожнечі» щодо ромів і сінті

Останнім часом спостерігається зростання уваги до необхідності боротьби з «мовою ворожнечі» та стереотипами щодо ромів. Рекомендація Ради Європейського Союзу щодо ромів закликає НОР розглядати випадки «мови ворожнечі» та реагувати на проблему неналежного рівня повідомлення про такі інциденти.⁷⁹ Європейська комісія також запропонувала включити «мову ворожнечі» разом із злочинами на ґрунті ненависті до переліку злочинів ЄС, тобто злочинів, щодо яких Європейський парламент та Рада Європейського Союзу можуть спільно встановлювати мінімальні правила.⁸⁰ Аналогічно, Комітет міністрів Ради Європи ухвалив Рекомендацію щодо «мови ворожнечі», в якій окреслено її різні категорії та запропоновано широкий спектр заходів для боротьби з нею.⁸¹

НІПЛ та НОР можуть відігравати як превентивну, так і реактивну роль у протидії «мові ворожнечі». Зокрема, вони можуть розробляти – бажано у тісній співпраці з журналістськими об'єднаннями та організаціями громадянського суспільства ромів – **посібники, присвячені відповідним питанням, в яких подаватиметься ключова інформація про ці громади, запроваджуючи заходи контрмовлення⁸² та альтернативних наративів, спрямованих на усунення** поширених хибних уявлень щодо ромів. Водночас вкрай важливо чітко аналізувати причини неефективності різних національних політик щодо поліпшення становища ромів і сінті, адже громадськість часто вважає, що такі невдачі зумовлені небажанням ромів і сінті інтегруватися в основне суспільство.

НІПЛ та НОР, також мають долучатися до заходів з підвищення обізнаності, протидіяти упередженням та стереотипам і просувати контрнаративи шляхом проведення інформаційних кампаній у соціальних мережах та на інших платформах, а також через організацію навчальних тренінгів з

79 Рекомендація Ради ЄС 2021/С 93/01.

80 Європейська Комісія, COM(2021) 777 final, Повідомлення Комісії Європейському парламенту та Раді: Більш інклюзивна та захищена Європа: розширення переліку злочинів ЄС шляхом включення мови ворожнечі та злочинів на ґрунті ненависті, Європейський Союз, Брюссель, 9 грудня 2021 року.

81 Рекомендація Комітету міністрів CM/Rec(2022) 16 Про боротьбу з мовою ворожнечі, Рада Європи, Страсбург, 20 травня 2022 року.

82 «Контрмовлення» — це практика реагування на висловлювання, які видаються шкідливими або образливими. Воно може набувати різних форм, таких як оскарження, спростування або критичного аналізу шкідливих висловлювань, поширення альтернативних точок зору, надання достовірної інформації, а також сприяння розвитку емпатії та взаєморозуміння. Організації та дослідники використовують різні визначення контрмовлення», веб-сайт «Майбутнє свободи слова», останній доступ 10 квітня 2025 року.

питань несвідомих упереджень та стереотипів для журналістів та інших залучених сторін.

Крім того, НІПЛ та НОР можуть співпрацювати з журналістами з питань виявлення та запобігання «мові ворожнечі», зокрема шляхом **проведення навчань або розробки настанов щодо допустимих обмежень права на свободу вираження поглядів** відповідно до практики ЄСПЛ, рішень національних судів та міжнародних стандартів. НІПЛ та НОР також можуть **надавати експертну правову допомогу органам саморегулювання журналістів під час застосування їхніх кодексів поведінки** в межах дисциплінарних проваджень щодо журналістів за використання «мови ворожнечі».⁸³

НІПЛ та НОР також можуть налагоджувати співпрацю з поліцією, органами прокуратури або спеціалізованими підрозділами з розслідування злочинів на ґрунті ненависті з метою сприяння реагуванню на інциденти, пов'язані зі злочинами на ґрунті ненависті, а також на випадки «мови ворожнечі», що підбурюють до насильства чи вчинення злочинів. Вони також можуть заохочувати практику подання консультативних висновків для сприяння розслідуванням. Крім того, НІПЛ та НОР мають самостійно визначати **пріоритетність і розглядати випадки «мови ворожнечі», що не становлять кримінального правопорушення**. Оскільки стандартні санкції (наприклад, адміністративні штрафи) можуть бути недостатніми для запобігання повторним проявам «мови ворожнечі», НІПЛ та НОР можуть аналізувати ці справи та вносити пропозиції законодавчим органам (наприклад, у формі спеціального звіту) щодо запровадження інноваційних механізмів відшкодування. Антидискримінаційні нормативні акти можуть бути доповнені освітніми заходами, заснованими на принципах відновного правосуддя; наприклад, шляхом зобов'язання порушників відвідувати семінари з підвищення обізнаності. За наявності відповідної правової бази, НІПЛ та НОР можуть **зобов'язувати порушників публічно вибачитися та/або оприлюднювати результати розслідувань випадків дискримінаційної поведінки**. Окрім цього, вони можуть виконувати функцію систем «раннього попередження», висвітлюючи приклади стереотипних висловлювань або «мови ворожнечі» проти ромів, щоб підвищити обізнаність громадськості про стандарти у цій сфері.

83 Детальніше про ромів і сінти та медіа див. [Четвертий звіт про стан справ, ОБСЄ/БДІПЛ](#), с. 34-37.

Комісія з питань рівності та прав людини Сполученого Королівства (EHRC) підготувала медіаресурс про циган-мандрівників у Шотландії. Посібник містить загальну інформацію про історію та сучасне становище циган-мандрівників, висвітлюючи основні політичні та соціальні проблеми, з якими вони стикаються, та має на меті заохотити журналістів до висвітлення цих питань у збалансованому руслі.⁸⁴

Комісія з питань рівності Північної Ірландії (ECNI) підготувала заяву щодо нерівності у ставленні до мандрівників у Північній Ірландії. У ній подано огляд труднощів, з якими стикаються мандрівники та інші вразливі соціальні групи у повсякденному житті.⁸⁵

Комісія із захисту від дискримінації Болгарії задовольнила скаргу, визнавши, що новинний матеріал у медіа принижував гідність ромської етнічної групи, формував украй негативний образ ромів як організованих злочинців, містив припущення про те, що вони є зловмисниками та злодіями, і створював в суспільстві атмосферу зневажливого та ворожого ставлення до ромів, тим самим створюючи принизливе та образливе середовище для заявника. Комісія дійшла висновку, що відповідачі сукупно та безпосередньо сприяли дискримінації, що становило підбурювання до дискримінації. Вона наклала штраф, а також зобов'язала автора утриматися від вчинення подібних дій у майбутньому, а також зобов'язала власника медіа вжити заходів для запобігання публікації таких матеріалів.⁸⁶

Рада з ліквідації расової або етнічної дискримінації Іспанії (CEDRE) опублікувала посібник щодо представлення ромів у медіа, який містить рекомендації для фахівців у сфері ЗМІ, комунікаційних компаній та органів державної влади.⁸⁷

Уповноважена з питань захисту рівності Сербії, застосовує систему «раннього попередження» (яка іноді може включати елементи «публічного осуду»), за допомогою якої оперативно інформує громадськість про особливо серйозні випадки дискримінації, а також про випадки образливих висловлювань або «мови ворожнечі» щодо ромів з боку приватних осіб чи державних службовців. Це не лише підвищує обізнаність громадськості щодо «мови ворожнечі» та відповідних стандартів, а й часто спонукає осіб, які вдаються до стереотипної поведінки чи «мови ворожнечі», відкликати свої заяви

84 Цигани-мандрівники в Шотландії – ресурс для ЗМІ, Комісія з питань рівності та прав людини – Шотландія, 2013 р.

85 Заява про основні нерівності в Північній Ірландії, Комісія з питань рівності Північної Ірландії, жовтень 2007 р.

86 EQUINET, Інтеграція ромів і мандрівників, с. 20.

87 Там само.

та публічно вибачитися.⁸⁸ Офіс Уповноваженої також співпрацює із медіа, організовуючи навчання для журналістів, і публікує посібники з недискримінаційного висвітлення подій. Крім того, Офіс також проводить щорічний конкурс на кращу статтю, що популяризує толерантність і рівність.

У своєму звіті за 2018 рік «Розширення порядку денного: роль органів з питань рівності у протидії мові ворожнечі»⁸⁹ EQUINET підкреслює роль, яку можуть відігравати НОР у боротьбі з «мовою ворожнечі», закликаючи їх упроваджувати комплексні стратегії та просувати наративи контрмовлення.

3.5 Посилення захисту від дискримінації, «мови ворожнечі» та риторики, спрямованих проти ромів і сінті в Інтернеті

На додаток до заходів, викладених вище, НІПЛ та НОР відіграють важливу роль у протидії актам дискримінації щодо ромів і сінті, а також «мові ворожнечі» в Інтернеті – проблемі, яка набуває тривожних масштабів.

НІПЛ та НОР повинні заохочувати всі дотичні суб'єкти (зокрема інтернет-провайдерів, соціальні медіа-платформи та онлайн-посередників) до ухвалення відповідних кодексів поведінки згідно з **Кодексом поведінки Європейської комісії щодо протидії незаконним проявам мови ворожнечі в Інтернеті** від 2016 року та керівних принципів, запроваджених відповідно до статті 35(3) Акту про цифрові послуги (DSA), який набрав чинності у лютому 2024 року.⁹⁰ Разом з тим, НІПЛ та НОР мають допомагати залученим сторонам у розробці та впровадженні заходів з особливим акцентом на розробці ефективних процедур повідомлення про випадки «мови ворожнечі».

88 Так, 7 лютого 2024 року Уповноважена з питань захисту рівності Сербії виступила із застереженням щодо низки стереотипних коментарів на адресу ромів, використаних одним із депутатів для опису подій, що відбулися в сербському парламенті, наголосивши на необхідності більш обережних висловлювань з боку державних посадовців та публічних осіб і заклавши його вибачитися.

89 Розширення порядку денного: Роль органів з питань рівності у протидії мові ворожнечі, EQUINET, 2018 р.

90 Регламент (ЄС) 2022/2065 Європейського Парламенту та Ради від 19 жовтня 2022 року про єдиний ринок цифрових послуг та внесення змін до Директиви 2000/31/ЄС (Акт про цифрові послуги). Короткий огляд Акту про цифрові послуги див. у статті «Що таке Акт про цифрові послуги та яке його значення для моніторингу та реагування на мову ворожнечі? Основні виклики у впровадженні Акту про цифрові послуги», Facing Facts Network, 2024. р.

Також слід розглянути можливість залучення НІПЛ та НОР до перевірки фактів з питань прав людини. Комерційні новинні портали повинні бути зобов'язані здійснювати суворий контроль за контентом третіх сторін на предмет «мови ворожнечі» та вживати відповідних заходів – подібні зобов'язання вже покладено на них у випадках наклепницьких коментарів або підбурювання до насильства.⁹¹ Крім того, НІПЛ та НОР спільно з органами саморегулювання журналістської спільноти можуть розглянути можливість організації **навчання для медіафахівців і представників організацій громадянського суспільства щодо виявлення та повідомлення про «мову ворожнечі»**, особливо з огляду на дедалі ширше використання кодованої мови в Інтернеті більш радикальними групами. НІПЛ та НОР можуть співпрацювати із медіа та/або організаціями громадянського суспільства з метою підвищення обізнаності громадськості про ризики «мови ворожнечі», допомагаючи розвіяти сумніви щодо того, чи є «мова ворожнечі» формою вираження, що захищається правом на свободу слова, а також просуваючи приклади контрмовлення та альтернативних наративів щодо ромів і синті.

НІПЛ та НОР повинні **здійснювати моніторинг використання найбільш кричущих форм «мови ворожнечі» та повідомляти про них правоохоронні органи**, особливо, коли такі дії вчиняються впливовими особами або суб'єктами, що може стримувати постраждалих від подання скарг.

Бельгійський міжфедеральний центр з рівних можливостей та боротьби з расизмом (UNIA), запровадив пілотний підхід до використання медіації як способу протидії «мові ворожнечі» в Інтернеті. В рамках цього підходу здійснюються спроби безпосереднього контакту з авторами ненависницьких повідомлень із урахуванням їхніх профілів. Центр також долучається до моніторингу Кодексу поведінки ЄС і має статус «уповноваженого повідомлювача» щодо соціальних медіа-платформ, які підписали цей Кодекс. Водночас особливо агресивні форми «мови ворожнечі» UNIA, іноді з власної ініціативи, передає до компетентних органів, з якими має укладені угоди про співпрацю.⁹²

91 *Delfi AS проти Естонії* [Велика палата], № 64569/09, 16 червня 2015 р.

92 *Розширення порядку денного: Роль органів з питань рівності у протидії мові ворожнечі*, EQUINET, 2018 р., с. 12.

ЧАСТИНА 4

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ РОМІВ І СІНТІ, ЯКІ СТАЛИ ЖЕРТВАМИ ДИСКРИМІНАЦІЇ

4.1 Ініціювання або участь у справах про дискримінацію ромів і сінті у національних та міжнародних судах

Визнаючи важливість судового захисту у боротьбі з дискримінацією, Рада Європейського Союзу закликала НОР не лише ініціювати такі справи, а й брати участь у **стратегічних судових провадженнях** у цій сфері.⁹³ Додатковим аргументом на користь активнішого залучення НІПЛ (де це можливо) та НОР до судового захисту є відносно невелика кількість справ щодо дискримінації ромів і сінті, що розглядаються як на національному, так і міжнародному рівнях (порівняно зі справами про порушення прав людини загалом).⁹⁴ У минулому приватні донори підтримували організації громадянського суспільства в ініціюванні стратегічних судових проваджень, пов'язаних з дискримінацією щодо ромів і сінті. Проте зміни в їхніх цілях та пріоритетах фінансування означають, що така підтримка не завжди є доступною. Крім того, покладання провідної ролі у забезпеченні судового захисту у сфері недискримінації виключно на організації громадянського суспільства формує у широкої громадськості уявлення, що ці питання стосуються лише меншини, а не всього суспільства. Тому НІПЛ (де це можливо) та НОР повинні вдаватися до більш проактивної стратегії у сфері судового захисту. Якщо національне законодавство не дозволяє їм брати участь

93 Рада Європейського Союзу, Рекомендація 2021/C 93/01, Рекомендація 14(а).

94 Європейська комісія, Європейська мережа правових експертів у галузі гендерної рівності та недискримінації (EELN), *Роми та забезпечення дотримання законодавства про боротьбу з дискримінацією*, Європейський Союз, 2017 р., с. 8; Організація Об'єднаних Націй, *A/HRC/29/24*, Звіт Спеціального доповідача з питань меншин, Ріти Ізак, Комплексне дослідження ситуації з правами людини ромів у всьому світі, з особливим акцентом на феномені антициганізму, 11 травня 2015 р., п. 79.

у судових провадженнях або юридичному захисті, НІПЛ та НОР повинні активно домагатися розширення своїх повноважень відповідно до міжнародних стандартів та належної практики, публікуючи спеціальні звіти або консультативні висновки, та заручившись підтримкою організацій громадянського суспільства.

Комплексна стратегія судового захисту повинна охоплювати різні форми правових дій. Відповідно до нових директив ЄС, що встановлюють обов'язкові стандарти для органів з питань рівності,⁹⁵ НОР повинні мати право брати участь у цивільних та адміністративних судових провадженнях, пов'язаних із реалізацією принципу рівного ставлення.⁹⁶ Крім того, право НОР брати участь у судових процесах «повинно включати право подавати зауваження до суду», а також «принаймні одне з таких повноважень: (а) право ініціювати судові провадження від імені однієї або декількох жертв; (б) право брати участь у судових процесах на підтримку однієї або декількох жертв; або (с) право ініціювати судові процеси від свого імені з метою захисту суспільного інтересу».⁹⁷ Крім того, не менш важливим є те, щоб право органу з питань рівності виступати в судових процесах «повинно включати право виступати стороною у провадженнях щодо виконання або судового перегляду обов'язкових рішень у випадках, коли органи з питань рівності наділені повноваженнями приймати такі рішення (...)».⁹⁸

Окрім більш традиційного підходу, що полягає в ухваленні висновків, які можуть мати або не мати юридично обов'язковий характер, або вчиненні наведених вище процесуальних дій, НІПЛ та НОР також повинні домагатися надання їм повноважень ініціювати судові провадження за власною ініціативою (*proprio motu*) у національних судах,⁹⁹ навіть за відсутності індивідуальної жертви. Такі судові процеси мають низку переваг. По-перше, для НІПЛ та НОР, ймовірно, є простіше ініціювати судовий розгляд без ризику репресій щодо окремих заявників і без необхідності забезпечувати їм захист від вторинної віктимізації. По-друге, з огляду на готовність ЄСПЛ вважати, що заявники звільняються від необхідності вичерпання внутрішніх засобів правового захисту, якщо

95 Директива Ради (ЄС) 2024/1499 від 7 травня 2024 року та Директива (ЄС) 2024/1500 від 14 травня 2024 року.

96 Там само, стаття 10.

97 Там само.

98 Там само.

99 Слід зазначити, що дві знакові справи щодо прямої дискримінації та мови ворожнечі, розглянуті відповідно Судом ЄС та ЄСПЛ, були ініційовані бельгійськими національними органами з питань рівності: *Справа С-54/07 Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding проти Firma Feryn NV*, 10 липня 2008 р., та *Ферет проти Бельгії*, № 15615/07, 16 липня 2009 р.

скарги щодо того самого предмета вже були подані іншим позивачем до НОР,¹⁰⁰ судові процеси, ініційовані НІПЛ та НОР за власною ініціативою, фактично дали б змогу потенційним заявникам безпосередньо звертатися до ЄСПЛ, минаючи стадію внутрішнього судового розгляду. Це є особливо вигідним з точки зору економії часу та ресурсів для організацій громадянського суспільства ромів і сінті та правозахисників.

Зрештою, НІПЛ та НОР також повинні розглядати інші форми правозахисної діяльності, зокрема подання висновків третьої сторони у справах, що стосуються прав людини, які розглядаються національними або міжнародними судами.

Захисниця прав (Омбудсман) Франції подала висновок від третьої сторони у справі, що розглядалася Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ)¹⁰¹ щодо примусового виселення румунських ромів-іммігрантів з ділянки землі, на якій вони самовільно проживали. У висновку наголошувалося на неефективності внутрішніх процедур оскарження примусового виселення, відсутності доступу до екстреного житла та недотриманні відповідних принципів щодо примусового виселення, які впливають із судової практики ЄСПЛ. Під час судового розгляду на національному рівні ця інституція висловила подібні зауваження перед суддею, який розглядав клопотання заявників про вжиття тимчасових заходів. Згодом ця ж інституція подала висновок третьої сторони у справі проти Іспанії, що не стосувалася ромів і сінті, але була присвячена питанню расового профілювання,¹⁰² яке має особливе значення також для ромів і сінті. Вона також запровадила практику, за якою, у випадку виявлення складного правового питання, яке може спричинити велику кількість справ, інституція розробляє та оприлюднює рамкове рішення, в якому викладає свої аргументи; таке рішення, що має високий авторитет, згодом може подаватися позивачами у власних провадженнях без необхідності участі інституції у кожній окремій справі.¹⁰³

100 *X та інші проти Албанії*, №№ 73548/17 та 45521/19, 31 травня 2022 р., п. 64.

101 *Ірту та інші проти Франції*, № 24720/13, 14 травня 2020 року.

102 *Мухаммед проти Іспанії*, по. 34085/17, 18 жовтня 2022 р.

103 Софі Латраверс, *Флеш-звіт: Франція, Захист права жертви на доступ до доказів у справах про дискримінацію*, Європейська мережа правових експертів у галузі гендерної рівності та недискримінації (EELN), 12 грудня 2022 року.

У справі про дискримінацію молодого чоловіка ромського походження в доступі до працевлаштування **Комітет ООН з ліквідації расової дискримінації (CERD)** критично оцінив те, що національні суди не взяли до уваги консультативний висновок Ради з питань запобігання та ліквідації дискримінації та забезпечення рівності Молдови.¹⁰⁴

У двох справах щодо сегрегації ромів у сфері освіти¹⁰⁵ **ЄСПЛ** взяв до уваги висновки національних органів з питань рівності (Уповноваженого з питань захисту від дискримінації Албанії та Комісії Північної Македонії з питань запобігання та захисту від дискримінації). Крім того, відповідно до статті 46 Європейської конвенції з прав людини, у своїх вказівках щодо загальних заходів, яких мають вжити уряди-відповідачі, ЄСПЛ зазначив, що вони повинні, серед іншого, дотримуватися рекомендацій відповідних НОР.

EQUINET спільно зі **Словацьким національним центром з прав людини** нещодавно подали спільну заяву третьої сторони до ЄСПЛ у справі щодо сегрегації ромів у сфері освіти. Заява містить огляд висновків міжнародних органів, внутрішнього і міжнародного прецедентного права, а також інформацію про різні національні практики.¹⁰⁶

4.2 Сприяння ефективному виконанню рішень міжнародних і національних судів

НІПЛ та НОР мають бути активно залучені до виконання судових рішень як на національному, так і на міжнародному рівні. Затримки або невиконання рішень національних та міжнародних судів,¹⁰⁷ зокрема рішень ЄСПЛ, можуть мати серйозний негативний вплив на захист прав ромів і сінті, а в ширшому сенсі – на систему захисту прав людини та верховенство права. Тому надзвичайно важливо, щоб НІПЛ та НОР залучалися до процесу виконання та сприяли їх ефективній реалізації, особливо у справах, що стосуються різних форм дискримінації ромів і сінті.

¹⁰⁴ Комітет ООН з ліквідації расової дискримінації (CERD), *Повідомлення № 60/2016, Залеску проти Молдови*, 31 травня 2021 р.

¹⁰⁵ *X та інші проти Албанії*, №№ 73548/17 та 45521/19, та *Елмазова та інші проти Північної Македонії*, №№ 11811/20 та 13550/20, 13550/20, 13 грудня 2022 року.

¹⁰⁶ *Органи з питань рівності для інклюзивної освіти: участь третьої сторони у провадженні Європейського суду з прав людини*, EQUINET, 28 березня 2024 року.

¹⁰⁷ Наприклад, у 2022 році НІПЛ та НОР з Бельгії, Боснії і Герцеговини, Болгарії, Фінляндії, Сполученого Королівства, Греції, Косово, Північної Ірландії та Польщі повідомили про затримки та невиконання рішень Європейського суду з прав людини, *Структурні проблеми у сфері прав людини*, ENNHRI, 2022 р.

Для досягнення цієї мети можна виокремити три основні кроки. По-перше, НІПЛ та НОР повинні проаналізувати рішення суду та визначити, які заходи необхідно вжити для його виконання, зокрема шляхом внесення змін до законодавства, політики чи практики, і довести ці висновки до відома органів, відповідальних за виконання рішення. В ідеалі НІПЛ та НОР мають бути безпосередньо залучені до виконання судового рішення.

Після ухвалення рішення ЄСПЛ у справі «Х та інші проти Албанії»,¹⁰⁸ що стосувалася сегрегації ромів в освіті, під час розробки плану дій щодо виконання рішення було проведено консультації з **Уповноваженим з питань захисту від дискримінації**.¹⁰⁹ (Заклик Уповноваженого щодо десеґрегації школи заявника не був реалізований національними органами влади, у зв'язку з чим було подано заяву до ЄСПЛ, який згодом підтримав позицію Уповноваженого).

По-друге, якщо органи влади не виконують судові рішення у повному обсязі, НІПЛ та НОР повинні більш цілеспрямовано взаємодіяти з різними органами влади та залученими сторонами, зокрема з виконавчою та законодавчою гілками влади, громадянським суспільством або іншими незалежними державними органами. Така взаємодія може набувати різних форм із використанням різних повноважень НІПЛ та НОР, таких як надання консультацій; здійснення моніторингу, проведення розслідувань та підготовка звітів; або розгляд індивідуальних скарг¹¹⁰ НІПЛ та НОР також можуть зосереджуватися на підвищенні обізнаності та освітніх заходах (наприклад, проведенні додаткових досліджень, заходів, медійних та онлайн кампаній) з метою сприяння кращому розумінню порушень, встановлених у рішенні ЄСПЛ, та заходів, необхідних для дотримання вимог.¹¹¹

108 *Х та інші проти Албанії*, №№ 73548/17 та 45521/19.

109 Республіка Албанія, План дій – Виконання рішення Європейського суду з прав людини за позовами № 73548/17 та № 45521/19 «Х та інші проти Албанії», 30 травня 2023 р., с. 3.

110 Детальніше про конкретні кроки, які можуть здійснювати НІПЛ та НОР, шляхом взаємодії із наведеними вище залученими акторами, див. «Керівництво для національних інститутів з прав людини щодо підтримки виконання рішень Європейського суду з прав людини», ENNHRI, 2016 р., с. 4–7.

111 Детальніше про створення комунікаційної кампанії, див ресурси FreedomLab: *Адвокація та комунікація у сфері прав людини; Комунікаційні навички та інструменти для національних інститутів з прав людини*.

Якщо така діяльність не забезпечує виконання рішення на національному рівні, НІПЛ та НОР можуть розглянути можливість ініціювання судового позову або виступити в якості *amicus curiae* (друга суду) у подібних справах, де права осіб продовжують порушуватися через неповне виконання рішення ЄСПЛ. На міжнародному рівні нагляд за виконанням рішень ЄСПЛ здійснює Комітет міністрів Ради Європи. НІПЛ та НОР можуть подавати повідомлення до Комітету міністрів відповідно до Правил 9 Правил Комітету з нагляду за виконанням рішень та умов дружніх врегулювань.¹¹² Відповідно до Правил 9(2) Комітет міністрів має право розглядати будь-яке повідомлення від національних інституцій з питань сприяння та захисту прав людини щодо виконання рішень відповідно до статті 46(2) Конвенції, які стосуються відповідної держави.^{113, 114}

Обидві ініціативи – на національному та міжнародному рівнях – є взаємодоповнюючими та підсилюють одна одну; робота НІПЛ та НОР на національному рівні (наприклад, подання позиції в рамках *amicus curiae*) може бути використана на міжнародному рівні і навпаки. Результати на міжнародному рівні (наприклад, рішення ЄСПЛ у конкретній справі) можуть бути використані для посилення зусиль на національному рівні (застосування принципів, викладених у рішенні ЄСПЛ, в інших судових процесах на національному рівні).

У 2007 році **Велика палата ЄСПЛ** винесла рішення у справі, що стала знаковою, «Д.Г. та інші проти Чеської Республіки».¹¹⁵ Суд постановив, що непропорційне розміщення дітей ромів у так званих «спеціальних школах» разом з дітьми з інвалідністю є незаконною дискримінацією. Чеський уряд було зобов'язано припинити порушення і усунути його шкідливі наслідки. Незважаючи на різні плани дій і стратегії, ухвалені чеським урядом, це рішення досі не виконано в повному обсязі.

112 Комітет міністрів, [Правила Комітету міністрів щодо нагляду за виконанням рішень та умов дружніх врегулювань](#), Рада Європи, Страсбург, 10 травня 2006 р.

113 [Серія вебінарів «Ефективне виконання рішень Європейського суду з прав людини»](#), ENNHRI, 2020 р.

114 Детальніше про подання повідомлень до Комітету міністрів відповідно до Правил 9 див.: [Інформаційну записку «Національні інститути з прав людини: повідомлення до Комітету міністрів Ради Європи»](#), ENNHRI, 2017 р.; Департамент виконання рішень Європейського суду з прав людини, [Повідомлення від НІПЛ/ОГС](#), Рада Європи.

115 [Д.Г. та інші проти Чеської Республіки](#) [Велика палата], № 57325/00, 13 листопада 2007 року.

Протягом багатьох років **Публічний захисник прав (Омбудсман) Чехії** здійснював різноманітні заходи з метою підтримки виконання цього знакового рішення. Він регулярно здійснював моніторинг¹¹⁶ та надавав конкретні рекомендації,¹¹⁷ консультиючи державні органи щодо забезпечення повного виконання рішення. Омбудсман також організував семінар, присвячений стратегічним судовим провадженням у справах про дискримінацію,¹¹⁸ а також низку інших заходів зі зміцнення спроможності¹¹⁹ та підвищення обізнаності, зокрема онлайн-відеокампанію,¹²⁰ і подав два повідомлення до Комітету міністрів відповідно до Правил 9.

Подібним чином **Офіс Омбудсмана з прав людини Словенії** має багаторічний досвід моніторингу, консультивання та надання висновків і рекомендацій щодо виконання рішень ЄСПЛ, наприклад, в рамках свого щорічного звіту. Через велику кількість невиконаних рішень¹²¹ у 2014 році словенський парламент прийняв поправки до Закону про державне управління, доручивши Міністерству юстиції координувати виконання рішень міжнародних судів. У 2015 році була створена міжвідомча робоча група для координації виконання рішень ЄСПЛ. До складу міжвідомчої робочої групи входять два представники Офісу Омбудсмана, що формально посилює роль Офісу в процесі виконання рішень. У результаті цих структурних реформ та політичної волі кількість невиконаних рішень суттєво скоротилася – з 309 у 2015 році до восьми у 2020 році.¹²²

116 У 2011-2012 роках Офіс Публічного захисника прав Чехії провів дослідження, присвячене представництву ромських дітей у «спеціальних школах» після винесення рішення ЄСПЛ у справі Д.Г. та інші проти Чеської Республіки. Див. [Veřejný ochránce práv, Výzkum potvrdil nepřímou diskriminaci romských žáků](#), (Публічний захисник прав, Дослідження підтвердило непряму дискримінацію ромських школярів), Брно, 2012 р. У наступні роки Офіс Публічного захисника продовжив свою моніторингову діяльність і підготував низку звітів, що містять конкретні рекомендації. Див. Публічний захисник прав, [Реалізація права на рівне ставлення та захист від дискримінації](#), Брно, 2023 р.

117 [Veřejný ochránce práv, Doporučení veřejné ochráncyně práv ke společnému vzdělávání romských a neromských dětí](#), (Публічний захисник прав, Рекомендація Публічної захисниці прав щодо спільного навчання ромських та неромських дітей), Брно, 2017.

118 [Veřejný ochránce práv, Seminář - Strategická litigace a boj proti diskriminaci](#) (Публічний захисник прав: Семінар - Стратегічні судові провадження та боротьба проти дискримінації), Брно, 13 листопада 2017 року.

119 Інформацію про інші семінари, круглі столи або заходи, присвячені дискримінації та рівному ставленню, див. на сторінці [заходів](#).

120 Див. також [відео](#).

121 На кінець 2015 року Словенія не виконала 309 рішень ЄСПЛ. Детальніше див.: [дані](#) (словенською мовою).

122 Детальніше див. [«Як вдалося скоротити кількість невиконаних судових рішень шляхом створення ефективної структури на національному рівні?»](#), Омбудсман з прав людини Республіки Словенія, останній доступ 10 квітня 2025 року.

4.3 Розвиток служб підтримки для жертв дискримінації та забезпечення їх доступності для членів громад ромів і сінті

Попри важливу роботу, яку виконують НІПЛ та НОР, дослідження показують, що лише близько половини ромів у 12 державах-членах ЄС знають про існування будь-якого органу з питань рівності у своїй країні. Крім того, кількість скарг, поданих до цих органів, залишається надзвичайно низькою.¹²³ Це свідчить про те, що навіть у найкращому випадку роми і сінті можуть знати про можливість подати скаргу до НОР, але не знати, якими є їхні права, чи були ці права порушені, і як це зробити. Дослідження, проведене для цілей цієї публікації, підтверджує ці висновки. Майже всі опитані НІПЛ та НОР погодилися, що кількість скарг, які вони отримують від ромів і сінті, є непропорційно низькою, зважаючи на проблеми, з якими вони стикаються. Респонденти вважають, що причини такого низького рівня повідомлення про порушення є структурними, зумовлені насамперед неписьменністю серед ромів і сінті, необхідністю витратити час та кошти на вирішення більш нагальних пріоритетів, а також обмеженими можливостями організацій громадянського суспільства ромів і сінті.

Для того щоб роми і сінті могли звертатися до НІПЛ та НОР, вони насамперед повинні знати свої права. З огляду на це, НІПЛ та НОР, разом з іншими залученими сторонами та організаціями громадянського суспільства ромів і сінті, повинні шукати способи інформування ромів про їхні права, зокрема, шляхом **підготовки версій листів про права мовою ромів**. Вони повинні розробляти **адаптовані, зручні для користувачів матеріали, або короткі відеоролики, в яких національною мовою та місцевим діалектом ромів у зрозумілий і простий спосіб пояснювати основні концепції прав людини та відповідні правові положення**.

Паралельно з цим, НІПЛ та НОР **мають стати більш доступними**, зокрема шляхом надання можливості подавати скарги онлайн або за допомогою відеоконференцій, відкриття представництв в інших частинах країни, запровадження більш гнучкого графіку роботи та

123 Агентство Європейського Союзу з основоположних прав (FRA), *Роми в 10 європейських країнах – основні результати, Опитування ромів 2021 року*, Відень, 2022 р., с.31.

підвищення обізнаності про свою діяльність серед широкого загалу, а особливо серед ромів і сінти. НІПЛ та НОР можуть співпрацювати, або укладати партнерства з організаціями громадянського суспільства ромів і сінти, мережами ромських медіаторів у сфері охорони здоров'я або освіти з метою проведення спільних заходів з підвищення обізнаності та відвідання ізольованих громад ромів і сінти. Вони можуть навчати організації громадянського суспільства ромів і сінти виконувати функцію пунктів перенаправлення для осіб, які бажають подати скаргу.

У випадках дискримінації, коли необхідна більш спеціалізована підтримка, НІПЛ та НОР мають бути наділені подібними повноваженнями з перенаправлення жертв до відповідних служб підтримки, які мають уповноважені органи відповідно до Директиви 2012/29/ЄС.¹²⁴

Болгарська Комісія із захисту від дискримінації має регіональних представників у 24 з 28 регіонів Болгарії. Вони надають консультації та інформацію особам щодо подання скарг про дискримінацію до Комісії. Вони також забезпечують Комісію важливою інформацією про місцевий контекст.¹²⁵

Публічний захисник прав (Омбудсман) Чехії підготував інформаційні буклети ромською мовою для батьків-ромів про зарахування до початкової школи та запобігання дискримінації, а також серію відеороликів на YouTube про освіту ромських дітей,¹²⁶ а також серію дописів у Facebook під назвою «Роми, навчіться захищати себе від дискримінації!», в яких пояснюється, як розпізнати дискримінацію та як захиститися від неї.¹²⁷

Уповноважена з питань захисту рівності Сербії опублікувала ромською мовою посібник з виявлення та повідомлення про випадки дискримінації.¹²⁸

Окрім прийому скарг електронною поштою, **Захисник народу (Омбудсман) Іспанії** розробив низку інструментів, зокрема **онлайн-анкету**, для сприяння поданню скарг про дискримінацію.¹²⁹

124 Європейський парламент та Рада Європейського Союзу, Директива 2012/29/ЄС від 25 жовтня 2012 року, що встановлює мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту жертв злочинів і замінює Рамкове рішення Ради 2001/220/JHA, Європейський Союз, Брюссель, 14 листопада 2012 року.

125 Відповідь Комісії з питань захисту від дискримінації Болгарії.

126 EQUINET, *Інтеграція ромів і мандрівників*, с. 16.

127 Veřejný ochránce práv, *Romové, pojďte se naučit bránit diskriminaci!* (Публічний захисник прав, *Роми, навчіться захищати себе від дискримінації!*), Брно, травень 2024 р.

128 *Там само*, с. 14.

129 Відповідь Захисника народу (Омбудсмана) Іспанії.

4.4 Прийняття протоколів для проведення стратегічного моніторингу (ситуаційного тестування) доступу ромів і сінті до державних і приватних послуг та їх участі в них

Ситуаційне тестування є важливим як для встановлення прямої дискримінації у конкретному випадку,¹³⁰ так і як показник поширеності дискримінації в різних сферах повсякденного життя. Воно може бути цінним внеском у розробку антидискримінаційної стратегії, заснованої на фактичних даних,¹³¹ однак на практиці небагато НІПЛ та НОР застосовують цей інструмент. Це може бути зумовлено браком ресурсів, або заборонаю проведення ситуаційного тестування відповідно до національного законодавства. Тому НІПЛ та НОР, разом із організаціями громадянського суспільства ромів і сінті та іншими залученими сторонами повинні, в межах своїх відповідних повноважень, виступати за прийняття комплексної нормативно-правової бази щодо ситуаційного тестування, яка забезпечувала б визнання його висновків допустимими доказами. Наразі в ЄСПЛ перебуває на розгляді справа, в якій одна організація громадянського суспільства використала ситуаційне тестування для виявлення дискримінації.¹³² Очікується, що рішення ЄСПЛ матиме важливі наслідки для визнання легітимності та допустимості ситуаційного тестування як доказового інструменту, особливо з огляду на більш обмежувальний підхід Суду ЄС.¹³³

НІПЛ та НОР можуть проводити навчання з питань ситуаційного тестування для організацій громадянського суспільства ромів і сінті та заохочувати їх до використання цього інструменту у своїй діяльності, або, якщо це дозволяють їхні повноваження, координувати з ними розробку планів тестування. Водночас вкрай важливо забезпечити, щоб ситуаційне тестування, яке проводять організації громадянського суспільства, здійснювалося виключно у суворій відповідності до чинного законодавства.

130 Ізабель Рорів, *Доведення випадків дискримінації: роль ситуаційного тестування*, Центр рівних прав/Група з питань міграційної політики, Брюссель, 2009 р.

131 ECRI, *CRI(2012)48*, с. 22.

132 *ОГС Kham Delchevo та інші проти Північної Македонії*, № 34791/17, № 34791/17, оголошено 2 вересня 2019 року.

133 Див., однак, рішення Суду ЄС у справі *C-423/15*, Кратцер проти R+V Allgemeine Versicherung AG, 28 липня 2016 р., в якому Суд ЄС дійшов висновку, що використання ситуаційного тестування особою, яка не мала наміру погоджуватися на роботу, навіть у разі її пропозиції, а здійснювала його виключно з метою отримання компенсації, може вважатися зловживанням правами.

Уповноважена з питань захисту рівності Сербії опублікувала серію посібників та провела навчання для організації громадянського суспільства з питань ситуаційного тестування.¹³⁴

У червні 2024 року **EQUINET** організувала семінар для НОР, які застосовують, або розглядають можливість використання ситуаційного тестування. Семінар мав на меті розширити використання ситуаційного тестування та підвищити ефективність роботи НОР у галузі права, політики, досліджень та підвищення обізнаності. Він, також, надав можливість НОР, таким як UNIA (Бельгія), Федеральне агентство з боротьби з дискримінацією (Німеччина), Омбудсман з питань рівного ставлення (Австрія) та Публічний захисник прав (Чехія), обмінятися перспективними практиками.¹³⁵

4.5 Посилення уваги до звітування перед міжнародними та регіональними органами й механізмами у сфері прав людини

Звітування про національну ситуацію з правами людини до міжнародних та регіональних механізмів і органів з прав людини сприяє обміну знаннями та підвищенню обізнаності про національні прогалини у дотриманні стандартів у сфері прав людини.¹³⁶ НІПЛ та НОР повинні брати **активну участь у національних консультаціях**, забезпечуючи відображення свого досвіду та експертних знань у національній доповіді. Вони також повинні **проводити консультації з громадянським суспільством та розробляти рекомендації за принципом SMART**. Водночас НІПЛ та НОР мають прагнути подавати власні незалежні доповіді та рекомендації.¹³⁷

¹³⁴ EQUINET, *Інклюзія ромів і мандрівників*, с. 14.

¹³⁵ Підсумок навчання EQUINET.

¹³⁶ Докладніше див. *Міжнародне право у сфері прав людини та міжнародна система прав людини: Посібник для національних інститутів з прав людини*; Азіатсько-Тихоокеанський форум національних інститутів з прав людини, 2012 р.

¹³⁷ Детальніше про звітування та про те, як формувати рекомендації за принципом SMART, див. «Звітування для національних інститутів з прав людини», Данський інститут з прав людини та *моніторингу і звітування* (е-курс для НІПЛ), GANHRI.

Незалежна звітність, що ґрунтується на фактах, повинна бути першим кроком у вжитті будь-яких заходів, спрямованих на поліпшення ситуації з правами людини в державі-учасниці. Паралельно з цим регіональна та міжнародна звітність є ефективним способом привернення уваги до національних проблем у сфері прав людини на міжнародному рівні та може сприяти посиленню тиску на державу з метою поліпшення ситуації з правами людини.

НІПЛ та НОР можуть подавати паралельні доповіді до органів ООН, що діють на основі договорів (таких як Комітет з ліквідації расової дискримінації (CERD), Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок (CEDAW), Комітет з прав дитини (CRC), Комітет з прав осіб з інвалідністю (CRPD) та інших),¹³⁸ а також до статутних органів ООН, головним чином в рамках Універсального періодичного огляду (УПО)¹³⁹ та до Ради ООН з прав людини.¹⁴⁰ Усі НІПЛ та НОР можуть не тільки подавати доповіді до договірних органів ООН, але й надавати іншу інформацію на всіх етапах процесу моніторингу, включаючи брифінги для членів органів з моніторингу виконання договорів, формування рекомендацій та участь в інтерактивному діалозі з державою-учасницею.¹⁴¹

Так само всі НІПЛ та НОР можуть надавати «достовірну та надійну інформацію»¹⁴² для Універсального періодичного огляду ООН (УПО). Крім того, НІПЛ зі статусом «А»¹⁴³ мають розширені права участі в УПО. Вони можуть брати участь у пленарних дебатах Ради ООН з прав людини щодо ухвалення доповідей Робочої групи з УПО, де НІПЛ держави, що проходить огляд, має право виступити на пленарному засіданні Ради одразу після виступу відповідної держави.¹⁴⁴ НІПЛ зі статусом «А» зазвичай мають право бути присутніми та брати участь у будь-якій сесії Ради ООН з прав людини з правом робити усні заяви, особисто

138 Докладніше див.: [Звітвання органам ООН з прав людини](#): Посібник, Управління Верховного комісара з прав людини (УВКПЛ), 2017 р.

139 [Участь НІПЛ у Універсальному періодичному огляді](#) (інформаційна записка в Інтернеті), УВКПЛ.

140 *Там само*.

141 НІПЛ та НОР також можуть брати участь у розробці «загальних коментарів» та «загальних рекомендацій», що видаються органами з моніторингу виконання договорів.

142 Докладніше див. [«Роль органів з питань рівності в УПО»](#), EQUINET, 2020 р.

143 НІПЛ, які оцінюються як такі, що відповідають Паризьким принципам, акредитуються зі статусом «А», тоді як ті, що відповідають їм частково, отримують акредитацію зі статусом «В». НІПЛ зі статусом «А» мають незалежні права участі в Раді ООН з прав людини, її допоміжних органах та деяких органах і механізмах Генеральної Асамблеї. Див. [Акредитація](#), GANHRI.

144 [Обов'язки НІПЛ: взаємодія з міжнародною системою захисту прав людини](#), GANHRI.

або в режимі відеозв'язку.¹⁴⁵ Крім того, всі НІПЛ та НОР також можуть співпрацювати зі спеціальними процедурами, зокрема шляхом надання інформації та допомоги у плануванні та проведенні візиту до країни.¹⁴⁶

Що стосується регіональних механізмів у сфері прав людини, НІПЛ та НОР варто розглянути можливість співпраці з **Європейською комісією проти расизму та нетерпимості Ради Європи (ЄКРН), Консультативним комітетом з Рамкової конвенції про захист національних меншин та/або Європейським комітетом із соціальних прав (ЄКСП)**. НІПЛ та НОР можуть підтримувати моніторингову діяльність ЄКРН, надаючи відповідну інформацію перед моніторинговим візитом та зустрічаючись з членами ЄКРН під час візиту для детального обговорення ситуації в країні. Крім того, вони можуть брати на себе зобов'язання поширювати висновки та рекомендації ЄКРН після кожного циклу моніторингу.¹⁴⁷ НІПЛ та НОР не можуть самостійно подавати колективні скарги до ЄКСП, однак вони можуть заохочувати свої органи влади підписати Факультативний протокол до Переглянутої Європейської соціальної хартії та інформувати ЄКСП про свою зацікавленість у поданні зауважень третьої сторони в межах розгляду колективної скарги. У рамках процедури регулярної звітності вони можуть подавати до ЄКСП коментарі щодо національних звітів або додаткову інформацію про державу-учасницю, яка перебуває на розгляді, а також поширювати висновки та рекомендації ЄКСП.¹⁴⁸

Оскільки така діяльність вимагає значних затрат часу та ресурсів, НІПЛ та НОР рекомендується ретельно відстежувати цикли звітування та **окремо або спільно готувати й подавати паралельні звіти** з питань, що стосуються їхньої роботи та компетенції. Ці звіти слід оприлюднювати на власних веб-сайтах і поширювати (у тому числі через медіа) разом із національними щорічними доповідями з метою заохочення публічного обговорення висновків та рекомендацій. У межах подальших дій НІПЛ та НОР мають здійснювати моніторинг виконання рекомендацій, вести діалог і співпрацювати з урядом для забезпечення їх реалізації, зокрема шляхом участі у розробці законодавства, політики, інституційних рамок або програм.

145 Там само.

146 Там само.

147 Органи з питань рівності, ЄКРН.

148 Як національні інститути з прав людини та національні органи з питань рівності можуть співпрацювати з Європейським комітетом з соціальних прав, Рада Європи, Страсбург, вересень 2021 року.

Багато НІПЛ та НОР регулярно готують та подають паралельні звіти до міжнародних та регіональних органів і механізмів у сфері прав людини. Наприклад, **Бельгійський міжфедеральний центр з рівних можливостей та боротьби з расизмом (UNIA) разом із Бельгійським федеральним центром з питань міграції (MYRIA)** подали спільні паралельні доповіді до Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок (CEDAW) та Комітету з економічних, соціальних і культурних прав (CESCR).¹⁴⁹ **Національна консультативна комісія з прав людини Франції (CNCDH)** подала звіт щодо переліку питань Комітету ООН з прав дитини (CRC) адресованих Франції,¹⁵⁰ тоді як **Комісія з питань рівності та прав людини Сполученого Королівства (EHRC)** та **Національна комісія з прав людини Греції (GNCHR)** подали доповіді зі своїми зауваженнями щодо національних доповідей до Комітету ООН з ліквідації расової дискримінації (CERD).¹⁵¹ Водночас **Захисник народу (Омбудсман) Іспанії** надав інформацію Комітету ООН з економічних, соціальних і культурних прав (CESCR) для підготовки переліку питань перед звітуванням.¹⁵² Аналогічно, **Комісія з прав людини та рівності Ірландії (IHREC)** подала доповідь до ЄКПН.¹⁵³ Ці доповіді, які часто містять критику на адресу уряду, подаються до різних міжнародних та регіональних органів. Саме тому важливо, щоб НІПЛ та НОР подавали незалежні доповіді та рекомендації.

У 2015 році **Рада Європи, FRA, ENNHRI та EQUINET** створили спільну платформу для співпраці у сфері соціальних та економічних прав.¹⁵⁴ Метою цієї платформи є підтримка НІПЛ та НОР у посиленні імплементації міжнародних інструментів у сфері соціальних та економічних прав, зокрема у пошуку відповідей на виклики щодо основоположних прав, які пов'язані з ромами та сінті.

149 Паралельний звіт НІПЛ UNIA та MYRIA, 2022 р.

150 Національна консультативна комісія з прав людини Франції (CNCDH), відповідь на анкету.

151 Подання до Комітету ООН з ліквідації всіх форм расової дискримінації, Комісія з питань рівності та прав людини Сполученого Королівства, липень 2024 року; Зауваження щодо об'єднаних 23-го та 24-го періодичних доповідей Греції до Комітету з ліквідації расової дискримінації (CERD) відповідно до Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Національна комісія з прав людини Греції, липень 2021 р.

152 Відповідь Захисника народу (Омбудсмана) Іспанії.

153 Ірландія та шостий цикл моніторингу Європейської комісії проти расизму та нетерпимості, Ірландська комісія з прав людини та рівності, червень 2024 року.

154 Докладніше див. Рада Європи, Про платформу Ради Європи, Агентства Європейського Союзу з основоположних прав, Європейської мережі національних інститутів з прав людини та Європейської мережі органів з питань рівності щодо соціальних та економічних прав.

ДОДАТОК 1: Додаткові ресурси для НІПЛ та НОР¹⁵⁵

- Академія європейського права, «Вступ до антидискримінаційного права ЄС (безкоштовний доступ)».
- Рада Європи, Освіта з прав людини для фахівців у галузі права (HELP), [Курс з протидії дискримінації](#). Зверніть увагу, що HELP містить низку інших курсів, присвячених ромам та сінті або суміжним темам, зокрема з урахуванням специфіки окремих країн.
- Рада Європи, [Підручник з антидискримінаційного права \(2024\)](#).
- Рада Європи, [Розширення прав і можливостей жінок з громад ромів і мандрівників: зміни в процесі реалізації – На шляху до розробки дорожньої карти для просування гендерної рівності жінок з громад ромів і мандрівників у державах-членах Ради Європи \(2021\)](#).
- Рада Європи, [Посібник для юристів, які захищають права ромів і мандрівників \(2016\)](#).
- Рада Європи, ROMED1. [Посібник для тренерів – Європейська навчальна програма з міжкультурної медіації для ромських громад \(2016\)](#).
- Рада Європи, «Дзеркала» – [Посібник з протидії антициганізму шляхом освіти у галузі прав людини \(2015\)](#).
- Рада Європи, [DOSTA! Досить! Подолай упередження – познайомся з ромами! Інструментарій для протидії антициганізму \(2014\)](#).

¹⁵⁵ Перелік додаткових ресурсів для НІПЛ та НОР слід розглядати як невичерпний. Ці матеріали можуть бути корисними співробітникам НІПЛ та НОР у роботі з питаннями, що стосуються ромів і сінті, з особливим акцентом на подоланні поширеної дискримінації ромів і сінті в регіоні ОБСЄ.

- Європейський суд з прав людини, [Інформаційний бюлетень – Роми та мандрівники](#) (2024).
- Європейський суд з прав людини / Агентство Європейського Союзу з основоположних прав (FRA), [Посібник з європейського законодавства про недискримінацію](#) (2018).
- Європейська мережа правових експертів у галузі гендерної рівності та недискримінації (EELN), [Порівняльний аналіз законодавства про недискримінацію в Європі 2023](#) (2024).
- Європейська мережа правових експертів у галузі гендерної рівності та недискримінації (EELN), [Непряма дискримінація відповідно до Директив 2000/43 та 2000/78](#) (2022).
- Європейська мережа правових експертів у галузі гендерної рівності та недискримінації (EELN), [Расова дискримінація в освіті та законодавство ЄС про рівність](#) (2020).
- Європейська мережа органів з питань рівності (EQUINET), [Мінімальні настанови щодо вдосконалення збору даних про скарги органами з питань рівності](#) (2023).
- Європейська мережа органів з питань рівності (EQUINET), [Органи з питань рівності, що працюють над справами без ідентифікованої жертви: Actio popularis](#) (2022).
- Європейська мережа органів з питань рівності (EQUINET), [Боротьба з інституційним расизмом. Реалізація потенціалу органів з питань рівності](#) (2021).
- Європейська мережа органів з питань рівності (EQUINET), [Збірник належних практик щодо впровадження принципів рівності: зобов'язання у сфері рівності та оцінка впливу на рівність](#) (2021).

- Європейська мережа органів з питань рівності (EQUINET), [Інклюзія ромів і мандрівників: на шляху до нової рамки ЄС. Уроки з діяльності органів з питань рівності \(2020\)](#).
- Європейська мережа органів з питань рівності (EQUINET), [Справи Європейського суду з прав людини за статтею 14 \(2020\)](#).
- Європейська мережа органів з питань рівності (EQUINET), [Збірник перспективних практик щодо етнічного профілювання \(2019\)](#).
- Європейська мережа органів з питань рівності (EQUINET), [Роль органів з питань рівності у протидії мові ворожнечі \(2018\)](#).
- Європейська мережа органів з питань рівності (EQUINET), [Забезпечення дієвості законодавства про рівність для ромів і мандрівників \(2010\)](#).
- Європейська мережа національних інститутів з прав людини (ENNHRI), [Реалізація економічних і соціальних прав в Європі: поради та рекомендації для НІПЛ \(серія вебінарів\)](#).
- Європейська мережа національних інститутів з прав людини (ENNHRI), [Економічні та соціальні права: практики національних інститутів з прав людини в Європі \(онлайн-інструмент\) \(2019\)](#).
- Європейська мережа національних інститутів з прав людини (ENNHRI), [Застосування підходу, заснованого на правах людини, до подолання та вимірювання бідності: посібник для національних інститутів з прав людини \(2019\)](#).
- Європейська мережа національних інститутів з прав людини (ENNHRI), [Доступ мігрантів до економічних і соціальних прав: належні практики та виклики для національних інститутів з прав людини \(2019\)](#).

- Європейська мережа національних інститутів з прав людини (ENNHRI), Як НІПЛ можуть опрацьовувати питання економічних і соціальних прав у (пост)конфліктних ситуаціях? (2019).
- Агентство Європейського Союзу з основоположних прав (FRA), Робота з ромами: участь та розширення прав і можливостей місцевих громад (2018).
- Агентство Європейського Союзу з основоположних прав (FRA), Тривала проблема: антициганізм як перешкода для інклюзії ромів (2018).

